

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

2|2015

Valná hromada 2015 | Památce Miloslava Kopeckého | Ivan Pop o utopii jménem „autonomie“ (dokončení) | Obrázky z Dovhé | Čs. jednotky v zahraničí za 2. světové války | Situace kolem náhrad za majetek zanechaný na PR | Anna Plišková: Rusínský jazyk na Slovensku | Fotbalista Kalocsay, stejně slavný jako Bokšay | Rodnyj kraj: Významný rusínský malíř Igor Hrabar

Lekce z dějepisu

Koncem června 1945 byla definitivně stvrzena ztráta Podkarpatské Rusi, již se Československo muselo vzdát ve prospěch Sovětského svazu. Stalo se to jakýmsi prapodivným, na první pohled nepřilíš zjevným násilím. Alespoň zvenčí to tak „vzýralo“. Truchlivé výročí si letos připomněla Česká televize, veřejnoprávní rozhlas i další noviny, časopisy a servery. Přitom v současné době to nebylo jen pouhé jubilejní ohlédnutí za jednou, byť pro osudy zemí a lidí významnou dějinnou událostí – její hořká příchutí mimochodem tak málo ladí s oslavami konce druhé světové války a vítězství nad nacismem. Historické téma se právě dnes jeví jako aktuální a naléhavé. Stává se totiž mj. i varovným upozorněním, že velký bratr na východě se nejen k nám a nejen tehdy nechoval jen a jen charakterně, osvoboditelsky a nezištně. Stačí si připomenout stále napjatou situaci na Ukrajině, silácké projevy představitelů Ruska, hrozivě zvednuté pěsti i hlavní děl (viz velkolepá vojenská přehlídka v Moskvě na den vítězství).

Oborná vybavenost a informovanost médií se ukázala být v tomto případě na dobré úrovni. Například dva dny před zmíněným výročím odvysílala Česká televize na ČT 24 hodinový publicistický pořad *Jak jsme přišli o Podkarpatskou Rus*. Výtečně připravený moderátor David Borek s redakčním týmem vytvořili věcný a hutný, zároveň poutavý pořad, v němž zazněla řada nepřilíš známých, rozhodně nikoliv často připomínaných skutečností i názorů. Třeba z úst historika a politologa Davida Svobody (loni na naše pozvání přednášel v Domě národnostních menšin o Ukrajině); některé jeho myšlenky z televizní besedy citujeme v dalším článku. Nebo z vyprávění herce Miroslava Donutila, který nejen vzpomínal na divadelní i filmovou postavu Nikolaj Šuhaje, ale i na svou návštěvu v Koločavě a setkání s tehdy ještě žijícími příbuznými „svého“ hrdiny. Pořad doplnily dobové filmové archivy i aktuální záběry ze současného Podkarpatí.

Nejen tento pořad znovu přesevědlil o tom, že propojení historie s aktuální realitou je obsahově zajímavé a pro diváky poutavé. A hlavně - užitečné pro budoucnost.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Foto Edvín Vittásek

Užhorodské Rusínky, 1921

Jak jsme přišli o Podkarpatskou Rus

Před sedmdesáti lety bylo tehdejší – dosud ještě československé – území Podkarpatská Rus oficiálně předáno Sovětskému svazu. Po měsících nejistot, kdy ale na území podkarpatského regionu již od konce října 1944 fakticky vládli Sověti, byla podpisem mezinárodní smlouvy se SSSR ukončena společná historie ČSR a Podkarpatí. Moskva odůvodnila tento akt vůli většiny tamních obyvatel žít v sovětském státě, kterou údajně vyjádřili ve všelidovém hlasování. Ve skutečnosti šlo o protiprávní akci, organizovanou komunisty. Československá vláda tehdy neprotestovala.

Od obsazení Podkarpatské Rusi Rudou armádou (do Užhorodu dorazila 27. října 1944) až do jarních měsíců následujícího roku panovala mezi zdejšími občany nejistota, dohady, úzkost z budoucnosti. Občejní lidé netušili, že o jejich osudu už bylo dávno rozhodnuto v Moskvě – ve chvíli, kdy se Stalin rozhodl toto území získat pro sebe. Postoje československých vládních činitelů mu to usnadnily. Zároveň Sověti ihned upevňovali svou moc, urychleně budovali úřady, vydávali nařízení. Zatýkali podle předem připravených seznamů. Později zinscenovali procesy, v jejichž závěru byli popraveni i odsouzení na mnoho let do kriminálu. Odvlékali však i bez procesů a rozsudků. Ve Svaljavě zřídili sběrný tábor pro internované – přestupní stanici před cestou na východ. (Jedním z nich byl můj otec, kterého před cestou na Sibiř či do

jiného lágru zachránil jen tyfus. A taky účinná intervence kolegy učitele a přítele, který měl konexe na sovětské státní bezpečnosti – NKVD.)

Akt připojení k SSSR byl nakonec v Čermínském paláci v Praze stvrzen ratifikační listinou smlouvy o Zakarpatské Ukrajině, kterou podepsalo československé ministerstvo zahraničí a velvyslanec Sovětského svazu v Praze. Podkarpatská Rus se tak definitivně stala Zakarpatskou oblastí Ukrajiny.

Pokračování na straně 3

PŘIPRAVUJEME

Na podzim a začátek zimy připravujeme několik akcí, o nichž vás chceme již nyní předběžně informovat:

Projektce dokumentárního filmu **Duše Karpat** – poutavý film o dějinách Rusínů s průvodním slovem.

Výstava grafických listů Fr. Řeřichy **Karpatské kostelíky**, na vernisáži promluví kunsthistorička dr. Blanka Stehlíková.

Prezentace knihy **Prostřeno na Podkarpatské Rusi** s hudebním programem a ochutnávkou jídel z receptů. Knihu bude možno na místě zakoupit.

Rusínské Vánoce (ve spolupráci s Rusínskou iniciativou)

Pozvánky a další informace v příštích číslech PR

Valná hromada Společnosti přátel Podkarpatské Rusi 2015

Pravidelná valná hromada (členská schůze) Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, zapsaný spolek, se konala 23. května 2015 v Domě národnostních menšin v Praze. Jednání proběhlo podle programu na pozvánce v časopise Podkarpatská Rus č. 1/2015, schváleného valnou hromadou. Po uvítání účastníků zazněly rusínské písně v podání zpěvaček souboru Šarvanci Michaely Mušínkové, Barbory Sakmárové a Dominiky Sakmárové.

Následovala volba komisí a zpráva o činnosti za uplynulé období, revizní zpráva a informace o činnosti odboček. Zprávu o činnosti SPPR přednesl předseda výkonného výboru Jan Čopík, o hospodaření v roce 2014 informovala

tajemnice Dagmar Březinová, se zprávou revizní komise účastníky valné hromady seznámila Marie Bartošová. Aktuální informace o úpravě zákona č. 212/2009 Sb. (náhrada za nemovitosti zanechané na Podkarpatské Rusi) – snahy o novelu představila Dana Nopová a zástupkyně advokátní kanceláře JUDr. Kristina Škampová (její článek uveřejňujeme v tomto čísle). Hosté odpověděli na dotazy a vyzvali členy Společnosti k podpoře navrhované legislativní úpravy (u poslanců, senátorů apod.). Valná hromada (členská schůze) zvolila členy výkonného výboru a revizní komise (viz usnesení) na příští jednoleté období.

V rámci diskuse se debatovalo o otázkách

fungování Společnosti (postavení odboček, případné zřízení odbočky Praha apod.). Valná hromada zmocnila výkonný výbor, aby zvážil a případně zrušil členství členům, kteří dva a více let nezaplátili členské příspěvky. O případném zrušení členství bude vždy informována valná hromada. Valná hromada rovněž přijala prohlášení připomínající 70. výročí „rusínského Mnichova“ – anexi a následné odstoupení Podkarpatské Rusi (viz usnesení). Výkonný výbor rovněž představil novou prezentaci knih vydaných Společností a upozornil na připravovanou novinku – Rusínskou kuchařku. Proběhla informace o připravovaném zájezdu do Zakarpatské oblasti.

Ze zprávy o činnosti v uplynulém období

SPPR uspořádala či se podílela na těchto akcích:

- Minifestival O Podkarpatské Rusi a Rusínech slovem a obrazem – zámek Čakovice v květnu 2014 (Výstava krajinných fotografií Jiřího Havla a Rudolfa Štursy, beseda na téma Rusíni v české kultuře od roku 1918, promítání filmu režiséra Marka Škopa Osadné).
- Přednášku a besedu historika Davida Svobody na téma Podkarpatsko, březen 1939: anatomie jednoho dramatu, 13. listopadu 2014.
- Beseda publicisty Reného Kočíka s názvem Ukrajina, rok poté a Podkarpatská Rus, 5. února 2015.
- V rámci Muzejní noci v Domě národnostních menšin – prezentace fotografií ze současného Zakarpátí, 14. června 2014.
- Prezentace českého vydání knihy Národ odnikud Paula Roberta Magocsiho (vydal Valerij Padjak v Užhorodě), 19. června 2014 v Poslanecké sněmovně PČR a odpoledne pro naše členy v Domě národnostních menšin za účasti autora i nakladatele.
- Účast a přednáška dr. A. Pilátové na mezinárodní vědecké konferenci Podkarpatská

Rus v československém státě 1918 - 1945 (Katedra středoevropských studií Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze).

- Na pozvání představitelů města Brna vystoupila dr. Pilátová 28. října 2014 na slavnosti k vzniku ČR s historickým příspěvkem o Podkarpatské Rusi.
- Aktivní účast na celodenním kulturním programu o Rusínech, který pořádala Rusínská iniciativa v Domě národnostních menšin 29. listopadu 2014 (v září 2014 spolupracovala SPPR (dr. Pilátová) na programu Dne Rusína v Liberci, který připravila Rusínská iniciativa.cz).
- Aktivní účast na 14. ročníku konference

o národnostních menšinách, 4. 12. 2014, pořádané Magistrátem města Prahy.

- Podíl na programu Vánoce východního obřadu v DNM: ochutnávka boršče (D. Březinová). K programu přispěl také rusínský folklorní soubor Skejušan. (Společně se SPPR organizovala ukrajinské menšina.)
- Mezinárodní knižní veletrh a literární festival Svět knihy Praha, 14. – 17. května 2015 na Výstavišti.

Podané granty:

- Ministerstvo kultury – dotace na vydání Rusínské kuchařky – 30 tisíc Kč
- Ministerstvo kultury – dotace na vydávání časopisu – 90 tisíc Kč.

Snímky z knihy Dagmar Březinové *Prostřeno na Podkarpatské Rusi*

USNESENÍ Valné hromady (členská schůze) Společnosti přátel Podkarpatské Rusi dne 23. května 2015

1. Valná hromada schvaluje:

- zprávu o činnosti Společnosti za období od poslední valné hromady (duben 2014 – květen 2015),
- revizní zprávu,
- volbu nového Výkonného výboru SPPR ve složení: **Sofia Bolshaková, Dagmar Březinová, Jan Čopík, Jiří Havel, Bruno Sopko, Tomáš Pilát, Vlastimil Svoboda** a ukládá novému výkonnému výboru zvolit ze svého středu předsedu, místopředsedu a tajemníka organizace,
- volbu nové revizní komise SPPR ve složení: **Marie Bartošová, Kateřina Romaňáková, Eva Tittelbachová** a ukládá revizní komisi zvolit jejího předsedu.

2. Valná hromada zmocnila výkonný výbor, aby zvážil a případně zrušil členství členům, kteří dva a více let nezaplátili příspěvky. Vždy bude o případném zrušení členství informována valná hromada.

3. Valná hromada schvaluje následující prohlášení:

- „Valná hromada Společnosti přátel Podkarpatské Rusi připomíná 70. výročí ‚rusínského Mnichova‘ – odstoupení Podkarpatské Rusi, která byla do r. 1945 součástí Československa, Sovětskému svazu. Tento akt se stal v rozporu se spojeneckou smlouvou mezi ČSR a SSSR a bez demokratického vyjádření většiny obyvatel.
- Rusíni, původní lid Podkarpatské Rusi, a jejich identita, kultura, historie i významné osobnosti byli a jsou uváděni do zapomnění příčinným úsilím nových vládců.
- Bez navrácení identity a historie, jakož i podpory kulturních tradic a hospodářského povznesení Rusínů na Podkarpatské Rusi, se nepodaří utlumit vědomí historické křivdy Rusínů, ani odstranit jejich nedůvěru k současnému vedení země.“

Praha 23. května 2015

Jak jsme přišli o Podkarpatskou Rus

Dokončení ze strany 1

Kdo tam žít nechtěl, mohl dle jedné z pasáží smlouvy dobrovolně odejít. Přesněji: mohl si podat žádost o optaci. Vždyť také šlo – dosud – o občany Československa... Přesto trvalo vyřízení takových žádostí o vystěhování do historických zemí ČSR dlouhé měsíce. Naši rodině déle než rok.

Ohradit se proti “sovětům-osvoboditelům“ si v tehdejší atmosféře nikdo nedovolil. Politická reprezentace se smířila se ztrátou území. Toto území je dnes jednou ze 24 správních oblastí Ukrajiny pod názvem Zakarpatská oblast.

Jak se vůbec mohlo stát, že vítězný stát, součást protihitlerovské koalice přišel o část svého území? Historik David Svoboda tyto dějinné události komentoval v pořadu České televize letos 27. června: „Když si uvědomíme, že předválečné Polsko ztratilo polovinu svého území ve prospěch stalinského SSSR, že Rumunsko bylo rovněž okleštěno, tak vůbec nepřekvapí, že kam došla noha sovětského vojáka, tam se scénáře vyvíjely výhradně ve prospěch Moskvy. Tím chci říct: podle mne byl tento region pro Československo nezachránitelný. Ale na druhou stranu nemůžeme přestat jen na tom, československá politická reprezentace dělala všechno pro to, aby tyto choutky Moskvy povzbudila!“

Přitom na osvobozené československé území přijel pověřenec ČSR, který tam byl vyslán pro-

repro ČT

to, aby organizoval převzetí moci čs. státem...

„Ta mise Františka Němce byla tragikomická,“ soudí David Svoboda. „Nezapomeňme, že existovala dohoda z května 1944, že osvobozená území budou automaticky spadat pod čs. správu. Na druhou stranu sovětská moc neustále manévrovala s kartou, že území Podkarpatska se se protíná s pásmem bojových operací Rudé armády, čili že plná československá suverenita ještě nemůže být uplatňována. Jenže postupně se začaly v terénu množit jevy, které Františka Němce – a nejen jeho – patrně šokovaly. Na přelomu října a listopadu 1944 přijel na toto území přísně tajně tehdejší první tajemník ukrajinské komunistické strany Nikita Chruščov, který už měl zjevně za úkol omrknout terén a připravit ho pro brzké pozření Sovětským

svazem. Smutně paradoxní je, že Chruščov jako představitel sovětské moci měl mnohem volnější pohyb, než českoslovenští delegáti. Němec a jeho tým měli v podstatě zakázáno přiblížit se k Mukačevu a Užhorodu. Nebylo jim vůbec dovoleno do těchto věcí promlouvat.“

Tragikomické na tom všem bylo, že fakticky vítězný stát, spojenec Moskvy, byl nucen přihlížet tomu, že se před jeho očima hroutí suverenita na části jeho území. Navzdory tomu, že prezident Beneš opakovaně prohlašoval, že republika bude obnovena v předmnichovských hranicích. Nicméně vedoucí činitelé republiky museli na sklonku války a těsně po ní kráčet v dosti úzkém koridoru a přiznávat Rusům jednu výhru za druhou, připomněl David Svoboda.

ap

Objev ve vsi: kostelík na dvoře

Nedaleko Velkého Berezného, v nevelké obci Tichý, došlo k nevěděnímu objevu. Tedy – objev je to jen pro některé, přesněji pro ty, kdo pocházejí z větší dálky; blízcí sousedé, či obyvatelé nedalekých vesnic tu nevelkou, ale podivuhodně sličnou stavbu dávno znají: maličký kamenný kostelík postavený ve dvoře selské usedlosti. Ačkoliv něco takového nebývá obvyklé, je součástí statku. Ale nejen to – skutečně také patří jejím majitelům, kteří tam hospodaří: rodině Gerzaničových. Vybudovali jej předkové současných vlastníků. To je jen jedna zvláštnost, která sakrální objekt charakterizuje, „rodinné“ kostelíky totiž opravdu nebývají běžné.

Kdy byl postaven? Právě tohle je další zvláštnost stavby. Je téměř jisté, že jde o jednu z nejstarších staveb regionu, to ano, jen se dosud přesně neví, kdy byla postavena. Podle ústního podání tu stojí od konce 18. století, dle dochovaných dokumentů do té doby ve vsi kostel nebyl. Dokladů, o něž se lze opřít, je pomálu, zatím se o stáří kostelíka vedou diskuse.

V rodu Gerzaničů se tento vzácný kulturní i duchovní statek předává z generace na generaci; někdo odkáže potomkům peníze, jiný byt nebo dům, a někdo po sobě zanechá kostelík. Současný dědic a majitel Michajlo Gerzanič vypravuje, že pokud je mu známo, jeho předkové byli v rámci obce Tichý považováni za poměrně bohaté lidi. Jeden z hospodářů prodal několik kusů dobytka a za stržené peníze si postavili kostelík, tvrdí Michajlo.

Foto archiv

Objekt se opravoval v roce 1891 a poté až o více než století později, roku 1999. Pravidelně se v něm sloužily mše, křtily se i konaly pohřby. To vše až do roku 1944. Sověti chtěli ze stavení udělat skladiště, tak v něm majitel raději přerušil duchovní provoz. Léta se tu nic nedělo, jako duchovní stánek nefungoval. Až zase v posledních desetiletích. Nyní se v kostele slouží liturgie zhruba jednou ročně. k prohlídce, fotografování i obdivu turistů je však stále k dispozici.

V kostelíku nezůstaly žádné cenné ikony

ani jiná historická výzdoba, zato se dochovalo Evangelium vytištěné v r. 1645, které majitelé strážejí jako oko v hlavě. Místní lidé i obyvatelé blízkého okolí kostelík navštěvují, půvabnou regionální pozoruhodnost objevili i turisté. Teď zbývá jen bádát a stanovit dobu, kdy byl kostelík postaven, případně zjistit, zda měl starší dřevěný předchůdce. Ale ať se vědci shodnou na jakémkoliv datu, maličký kostelík ve dvoře Gerzaničových bude pořád stejně půvabný.

ap (s využitím textu T. Kohutič)

Scházíme se rádi, říkájí členové v Jindřichově Hradci

Je krásný dubnový den roku 2015, kdy se v klubovně vlakového nádraží v Jindřichově Hradci schází občané, většinou senioři, aby zhodnotili svou práci v minulém roce a přijali nové úkoly. Mají si toho hodně co povědět. Čas běží, už je tomu 23 let, co se sešla hrstka nadšenců, pánové Adámek, Hromátka, Popov a Regec, aby založili jindřichohradeckou odbočku SPPR. Společným úsilím bylo nutné najít nové členy, pamětníky, nebo sympatizanty, kteří mají s Podkarpátím nějaké vazby. Měli jsme štěstí, postupně jsme získali 20 členů, byly provedeny řádné volby, získali jsme také finanční prostředky a bylo možno aktivně pracovat. Důležitým úkolem bylo zúčastnit se zájezdů na PR. Navštívili jsme kulturní památky a získali dojmy z nádherné přírody.

Postupně se přihlašovali další zájemci. První výstav fotografii spojené s besedou občany zajímaly, a tak je instalujeme dodnes. S dřívěj-

ší finanční podporou pražského vedení to šlo snadno, ale nyní máme pouze členské příspěvky a podporu od města Jindřichův Hradec. Myslím, že bychom mohli požadovat malý obnos i z ministerstva kultury, vzhledem k činnosti, informacím pro občany a naší mládež.

Celkový počet výstav fotografií a besed přerušil v našem okrese dvacítku, vystavovali jsme i v Praze, Soběslavi, Milevsku, Třeboni. V současné době je velký zájem o celou oblast Ukrajiny, proto se a snažíme získávat stále nové informace.

Během času se nám stmelil kolektiv, čítá 38 členů. Scházíme se rádi, výbor zajišťuje řadu akcí pro členy – zájezdy za kulturou a historickými památkami. Nyní jsme získali sponzorský dar, a tak navštívíme ZOO Dvůr Králové.

Mnohdy se zamyslíme a podivují, co nás ta léta tak stále drží pohromadě. Je to asi tím, že

sešel kolektiv, kde si vážíme jeden druhého, máme kladný vztah k naší republice včetně bývalé Podkarpatské Rusi, snažíme se být aktivní a spolupracujeme s Klubem důchodců, Invalidy a Domem mládeže.

Dubnové valné hromadě byl přítomen i starosta Jindřichův Hradce Ing. Stanislav Mrvka, který byl překvapen náplní odbočky. Město nám pravidelně finančně pomáhá. Program a jednotlivé akce jsou navrhovány členskou základnou zvláště na vánoční veřejné schůzi, které se účastní rodinní příslušníci a naši sympatizanti. Letos v červnu se uskutečnila výstava fotografií na téma TGM a Podkarpatská Rus, spojená s přednáškou a besedou zaměřenou i na současnou krizi. V měsíci září tradičně plánujeme výlet do „malíkovských skal“ za houbami, připravíme naučnou stezku a různé soutěže.

JIRÍ VETÝŠKA

Neúnnavný Skejušan

Od ledna do prosince loňského roku uskutečnil rusínský folklorní soubor Skejušan několik desítek kulturních i společenských akcí, aktivně se podílel na kulturním životě města Chomutova i okolních regionů. „Akční rádius“ souboru však zasahuje do celé republiky.

Už počátkem roku vystoupil na Lunárním roku vietnamské menšiny žijící v Chomutově, v polovině února oslavil sv. Valentýna v restauraci Severka a masopust v KASSU v Chomutově. V březnu vystoupil na Rusínském plese v Praze, na oslavě MDŽ v restauraci Hradčany a uspořádal Josefskou zábavu.

Na soutěži „Zpěvák“ v Teplé v dubnu získal soubor 1.–2. místo v dětské kategorii. Tradičně aktivní byl o Velikonocích – Svatá liturgie v kostele Svaté Barborky v Chomutově, svěcení paschy, vystoupení na akci Velikonoce v ZOO parku v Chomutově a na velikonočních oslavách v Karlových Varech.

Připravil vystoupení pro program k 100. výročí počátku 1. světové války v Městském parku v Chomutově. V květnu Skejušan tradičně oslavil již 24. výročí svého založení a značnou část jara, léta i podzimu věnoval festivalům: Folklorní festival ve Slaném, Viktoriánské slavnosti, vystoupení na XVI. MFF Rožnov pod Radhoštěm – Jánošíkův dukát, či vystoupení na Dnech národnostních menšin v Sokolově a na festivalu v Karlových Varech. V září se např. účastnil i Svatováclavské pouti v Městském parku v Chomutově.

Bohatý rok uzavřel soubor doprovodem sv. liturgie při chrámovém svátku svaté Barborky, adventním setkáním menšin žijících v Chomutově v Městském divadle a samozřejmě silvestrovskými oslavami.

V brzké době se můžeme těšit také na vlastní CD, jež Skejušan na sklonku loňského roku natočil.

KATEŘINA ROMAŇÁKOVÁ,

předsedkyně výkonného výboru Skejušanu

Světový kongres Rusínů

Již potřinácté se sešel Světový kongres Rusínů (18. – 21. června tr.), tentokrát v rumunské Devě. Kongres řídil předseda Světové rady Rusínů Đura Papuga. Za značné pozornosti oficiálních představitelů hostitelské země i veřejnosti zhodnotili delegáti aktivity rusínských organizací v období, jež uplynulo od minulého kongresu, a mj. udělili Cenu Vasila Turoka. Jejímž letošním laureátem se stal Ivan Čizmar. Součástí kongresu bylo i 7. Světové fórum rusínské mládeže a kulturní programy. Jednání kongresu probíhalo jednak v plénu a jednak v sekcích: kulturní, osvětové, informační, historické, rozvoje turistiky a sekce pro statut SKR. Delegaci z Česka vedl člen Světové rady Rusínů za Rusíny žijící v ČR Alexander Moškola, který byl také znovu do rady zvolen.

ap

Památce Miloslava Kopeckého

Letos v dubnu nás opustil aktivní spolupracovník a dobrý přítel Miloslav Kopecký. Znali jsme ho jako vzdělanou, hodnotnou a invenční osobnost, jako dobrého člověka a příjemného společníka. Byl dlouholetým obětavým funkcionářem Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, předsedou i členem výkonného výboru, vykonal spoustu práce pro dobré jméno a fungování naší organizace. Cenili jsme si jeho organizačních schopností, nápadů a dělného přístupu při přípravě akcí i řešení problémů.

Vysoce jsme zhodnotili rovněž jeho překlad knihy P. R. Magocsiho Země odnikud, jejíž loňského českého vydání se naštěstí ještě dočkal, a která obohatila znalosti veřejnosti o Podkarpatské Rusi. Měl tuto zemi rád celý život, což projevoval i svou prací.

PhDr. Miloslav Kopecký se narodil 18. listopadu 1931 v Košicích na Slovensku, jeho otec, soudní úředník, působil v třicátých letech (1935–1939) na Podkarpatské Rusi v Rachtově. Vztah ke kraji svého dětství si Miloslav

Kopecký zchoval po celý život, navštěvoval je a věnoval mu i mnoho pracovního úsilí.

Po odtržení Podkarpatské Rusi od ČSR v roce 1939 se rodina vrátila do Čech. Žila ve Vysokém Mýtě, kde Miloslav Kopecký absolvoval osmileté gymnázium. Na Filosofické fakultě UK vystudoval obory čeština a polština, obě tyto odbornosti pak v praxi využíval. V r. 1984 získal na FF UK doktorát filosofie.

Pracoval jako nakladatelský redaktor ve Státním pedagogickém nakladatelství, mj. spoluvytvářel a redigoval jazykové učebnice a příručky. Působil jako odborný referent na odboru kultury, od r. 1986 do r. 1990 byl ředitelem Domu slovenské kultury v Praze.

Začátkem 90. let 20. stol. patřil k zakládajícím členům Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, kde se věnoval přípravě kulturních aktivit, dlouhá léta působil ve výkonném výboru SPPR, několik let jako předseda. Byl iniciátorem a organizátorem řady kulturních akcí.

V seznamu jeho publikační činnosti jsou jazykové příručky, publikace s tématy z kul-

turních dějin Prahy apod. V r. 2014 vyšla v českém překladu dr. M. Kopeckého kniha amerického rusínisty P. R. Magocsiho Země odnikud, věnovaná historii podkarpatoruského regionu. Kniha byla slavnostně představena v červnu 2014 na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Tohoto slavnostního aktu se dr. Kopecký ještě sám účastnil.

Ztrátu Miloslava Kopeckého prožíváme se smutkem. Měli jsme ho rádi, bude nám chybět.

ap

Obrázky z Dohvé

Náměstí se státní školou v Dohvé

Kovárna remontní eskadrony 10. jezdeckého pluku

Foto archiv

Městečko Dohvé leží v údolí řeky Boržavy ve střední části Podkarpatska v okrese Iršava. Na první pohled se neliší od ostatních sousedních sídel, jako jsou třeba Bílky nebo Ilnica. Můžeme však zde najít několik místních pamětihodností a zajímavostí. Ve 14. století patřilo Dohvé s okolím do Berežské župy, od r. 1454 se stalo součástí Marmarošské župy. Dějiny městečka byly od 15. století spjaty s místním feudálním rodem Dolhai. Jeden z jejich předků, Ambruš, dal v Dohvé v r. 1460 postavit menší zámek jako rodinné sídlo. V počátečním období kuruckého odboje se v červnu 1703 u Dohvého utkaly v boji oddíly povstalců s císařskými jednotkami. Byly však poraženy a ztratily 50 mužů. Jejich památku připomíná pomník ve městě. Kurucké hnutí zaznamenalo celou řadu úspěchů a vítězství, poměr vojenských sil se však postupně přikláněl ve prospěch Vídně. Kuruci v r. 1711 kapitulovali a F. Rákóczi, vůdce povstání, byl nucen emigrovat do zahraničí. Nová situace posílila pozice Habsburků v celé monarchii včetně Uherska a jeho severovýchodních žup. Dohvé s okolními majetky získává hrabě L. Teleki, stoupencem vídeňského císařského dvora. V r. 1712 Teleki rozšiřuje zámek v Dohvé. Nejdříve obnovuje palác, později dal vybudovat opevnění s věžemi. Současný vzhled zámku, jehož součástí je i park, pochází z r. 1798.

Rodu Telekiů jako místním patriotům nelze upřít snahu o hospodářské povznesení Dohvého. V r. 1760 zde byla založena manufaktura na výrobu kartonu a papíru. V tomto období v Dohvé existovala také tkalcovská dílna na zpracování lnu a konopí. V r. 1830 zde vznikají menší železárny „Hámora“, které využívají ložiska rudy v Dohvé, Bílkách a v Lisičevě. V tomto období se do Dohvého přistěhovalo několik desítek Slováků a Němců, kteří v železárnách zabezpečovali výrobu jako mistři a dělníci. Produkce vysoké pece, vybudované v r. 1850, představovala 1.400 tun železa, z kterého se vyráběly litinové desky, kamna, drobný zemědělský inventář. V r. 1900 v železárnách pracovalo 300 dělníků. K podniku patřila rozsáhlá dělnická kolonie.

Na přelomu 19. a 20. století vzniká v Dohvé dřevařský závod s pilou. Bukové dřevo z boržavské oblasti bylo známé a ceněné pro své jemné složení a snadnou zpracovatelnost jako prvotřídní nábytkový materiál a těšilo se rychlému odbytu. Zužitkovány byly také také smíšené dubové a v menší míře smrkové porosty.

Po připojení Podkarpatské Rusi k ČR v r. 1919 se Dohvé stalo sídlem okresu a hlavní-službového úřadu. Tento stav trval do r. 1925, kdy byla uskutečněna reforma veřejné správy. Poté bylo Dohvé s desítkou okolních obcí přičleněno do iršavského okresu. V r. 1922–1934 v městečku působila remontní eskadrona 10. jezdeckého pluku z Berehova, která byla umístěna v zámku Telekiho. V Dohvé jste tehdy mohli potkat elegantní dragouny při výcviku i při slavnostních příležitostech.

Významná změna nastala v Dohvé r. 1929, kdy majetky Telekiho zakoupil řád Maltézských rytířů, velkopřevorství pro Čechy. Jádrem panství byl ucelený komplex lesů o rozloze 23.000 ha, který byl rozdělen na tři lesní správy (Lisičovo, Rika, Dohvé) a jednu revírní správu v Lopušném. Souvislé hluboké lesy panství byly domovem lovné zvěře všeho druhu, zejména mohutného karpatského jelena, srnčí zvěře, medvědů, v menší míře vlků a rysů. Správa velkostatku řádu Maltézských rytířů se nacházela v Dohvé, a byla řízena ing. Matyášem, patřily k němu již zmíněné železárny a dřevařský závod s pilou. Začátkem 30. let došlo k zániku železáren vzhledem k vyčerpání ložisek rudy s nízkým obsahem železa. V souvislosti s hospodářskou krizí byla také omezena produkce dřevařského závodu, což vedlo k propouštění zaměstnanců. Pro mnohé živitele rodin to znamenalo těžkou situaci. V lednu 1934 v Dohvé, Kušnici a Lisičevě vypukla stávka dřevorubců za zvýšení platů. Jejich denní mzda nepřesahovala 10 Kč. Poměry se zlepšily až postupně, kdy se zvýšil odbyt a byla obnovena produkce dřevařských výrobků.

Městečko Dohvé si i po zrušení postavení okresního střediska zachovalo statut centra horního Příboržaví. Kromě průmyslných tradic a přítomnosti řádu Maltézských rytířů k tomu přispívala poloha městečka na křižovatce dopravních tras Svaljava – Chust a Berehovo – Kušnica. Od konce 20. let jsou provozovány autobusové linky Dohvé – Chust a Dohvé – Svaljava. V městečku působí Družstvo pro výrobu karpatského tvrdého dřeva, Dolžanské úvěrové družstvo, dva mlýny, fotoatelier (J. Fedikovič), hodinář (I. Feldmann), uplatnění zde našel i pohodný (J. Gergely). Návštěvníci Dohvého se mohli ubytovat v turistické noclehárně nebo ve třech hostincích. Zdravotní služby zabezpečovali dva lékaři (obvodní lékař P. N. Klučko, J. Šlomovič), zdravotní prevenci a pomoc poskytovali

Železářny – stav z r. 1931

také členové Čs. Červeného kříže pod vedením J. Kykala. Místní lékárnou vedl dlouhá léta J. Ilkovič. Rozvíjí se i školství – v Dohvé fungovala rusínská a čs. obecní škola, státní opatrovna a hospodářská lidová škola.

V období ČSR v letech 1919–1939 vzrostl počet obyvatel Dohvého z 3.600 na 4.600, z toho přes 3.100 Rusínů, 700 Čechů a Slováků, 100 Němců a 600 Židů. Převážná část Rusínů byla zaměstnána v místním průmyslu a zemědělství, Židé provozovali obchod, vedli trafiky a obživu nacházeli také jako řezníci, pekaři nebo krejčí. Podle stavu z poloviny 30. let byli Češi a Slováci zaměstnáni v státních institucích a podnicích – na notářství (vedoucí J. Petrovský), četnické stanici (M. Král, velitel, F. Františák, V. Svoboda, A. Hrdlička, F. Hovorka), v čs. obecní škole a státní opatrovně (manželé Bulňovi, Nesrstovi, M. Mastiliak, F. Černý, Z. Turpiš, M. Pěkná, M. Macháčková), na stanici ČSD (L. Horák, skladištní manipulant) a v dalších. Jiní krajané našli uplatnění v podnikání nebo jako řemeslníci (restaurace F. Šantrůček, obchod obuví Baťa, O. Prepiák – autodoprava, holič – J. Baksa, kovář – J. Tomčík, kolář – J. Dvorák, tesaři – F. Filka a další).

Jak jsme již zmínili, Dohvé bylo obklopeno souvislými lesy. Turisté se přes Suchou Broňku mohli dostat na poloninu Kuk nebo po modře značkové cestě do Chustu. Asi 10 km od Dohvého, na horském výběžku u vsi Imstičovo, se nachází veliký klášter a poutní kostel, kde bylo možné vidět místní horaly ve svérázných krojích.

Tolik krátká sonda do historie malebného městečka Dohvé. Připomeňme na závěr, že se zde narodil I. Latko, předseda krajanského spolku – klubu TGM v Užhorodě, který neúnavně již přes dvě desetiletí působí na poli kulturní spolupráce s krajanskými spolky v Čechách a na Slovensku.

VLADIMÍR KUŠTEK

Připravuje se novela zákona o náhradách za majetek

Dne 1. 10. 2009 nabyl účinnosti zákon č. 212/2009 Sb., jímž se zmírňuje majetkové křivdy občanům České republiky za nemovitý majetek, který zanechali na území Podkarpatské Rusi v souvislosti s jejím postoupením Sovětskému svazu. Tak bylo završeno několikaleté snažení Občanského sdružení Podkarpatská Rus – náhrada majetkové újmy, zejména pana ing. Josefa Havla, předsedy tohoto sdružení.

Zákon nebyl přijat v podobě, ve které byl navržen, neboť v průběhu legislativního procesu došlo k řadě změn. Mimo jiné byla vpuštěna možnost dědění nároku, v případě, že tento byl oprávněnou osobou uplatněn, avšak tato oprávněná osoba v průběhu řízení zemřela. Zákon vykazoval další nesrovnalosti, např. byla nesprávně vymezena doba, po kterou měly oprávněné osoby území Podkarpatské Rusi opustit, protože se ukázalo, že tato doba v zákoně vymezená je velmi krátká. Někteří obyvatelé odcházeli dříve s ohledem na postupnou okupaci území Maďarskou armádou a jiní, zejména pak státní úředníci, odcházeli jako poslední, protože museli předat státní správu okupantům. Zákon v původní podobě

také nepamatoval na ty oprávněné osoby, které se nedožily konce války a v jejím průběhu zemřely, což se týkalo zejména těch osob, které byly odvečeny do koncentračních táborů. Proto se podařilo dosáhnout první novely tohoto zákona, která nabyla účinnosti 1. 5. 2012 a byla přijata zákonem č. 121/2012 Sb. Ačkoliv v průběhu přijímání této novely bylo již zřejmé, že je nedostatečným způsobem upraven okruh oprávněných osob, kterým má být náhrada za majetek zanechaný na Podkarpatské Rusi vyplacena, nebyl dostatek politické vůle k tomu, aby i v tomto bodě bylo možno dosáhnout změny.

Současný stav je takový, že oprávněnými osobami jsou pouze původní vlastníci nemovitostí zanechaných na Podkarpatské Rusi, dále jejich manželé či manželky a nakonec jejich děti. Původní vlastníci s ohledem na dobu, která od zanechání nemovitostí na Podkarpatské Rusi již uplynula, v převážné většině nežijí a pokud jde o jejich děti, tak ty dosahují již značně pokročilého věku. V mnoha případech se stalo, že děti původních vlastníků sice uplatnily nárok na náhradu u Ministerstva vnitra včas, avšak v průběhu správního řízení, event. soudního řízení (které v mnoha případech muselo následovat, neboť Ministerstvo

vnitřní žádosti nevyhovělo), pak tyto oprávněné osoby zemřely. Tím nárok zanikl, neboť další osoby již nejsou osobami oprávněnými podle zákona a řízení bylo z toho důvodu zastaveno, aniž by stáť jakékoli vypořádání vyplatil.

Jelikož naše advokátní kancelář spolupracuje s Občanským sdružením Podkarpatská Rus – náhrada majetkové újmy a zastupuje v řízení před Ministerstvem vnitra i před soudem oprávněné osoby, bylo nám jasné, že je zapotřebí tuto situaci změnit. Proto jsme zpracovali návrh novely zákona, která počítá s tím, že kromě dětí původních vlastníků by byly oprávněnými osobami, manžel a manželka dítěte původního vlastníka a jeho děti (tj. vnuci). Dále návrh novely zákona považuje za oprávněnou osobu též závětní dědice oprávněných osob.

Takto zpracované novely zákona se ujal pan poslanec Vladislav Vilímc z ODS, který byl již u původního zákona a jeho první novely též účasten, a situace mu je tak velmi dobře známa. K němu se přidala paní poslankyně Jana Černochová, rovněž z ODS, pan poslanec Radek Vondráček z hnutí ANO, pan poslanec Jiří Junek z KDU-ČSL a paní poslankyně Jana Hnyková z Úsvitu.

Pokračování na straně 7

Príbeh statočnej ženy

–Maruška, zachráň ma! – prosili Máriu Pelcrovú vojaci, ktorí umierali pred jej očami. Bola obetavá a za každých okolností pripravená pomôcť. Odvážala ranených spod paľby nepriateľa, ošetrovala ich, zachraňovala im životy. Dni a noci, týždne a mesiace videla len hrôzy vojny, strašné utrpenie, stovky roztrhaných tiel.

Mária Pelcrová – nazývali ju Maruška – sa narodila 28. októbra 1927 v dedinke Imšady – Negrovec na Podkarpatskej Rusi. Pochádzala z chudobnej rodiny, v detstve sa starala o mladších súrodencov, ak nebola v škole, pracovala na poli alebo v lese. Do školy chodila pešo a bosá, lebo chudobní rodičia nemali za čo kúpiť deňom obuv. V zime, hoci napadol sneh, bosky šla cez kopec do školy vzdialenej niekoľko kilometrov a popoludní naspäť.

Zvykla si na ťažký život a do vojny vstúpila ako 13-ročná. Z domu ju odviekli na stavbu koncentračného tábora do mesta Nisko nad Sanom, neskôr do koncentračného tábora v Osvienčime. Na konci roka 1942 na drobnú Marušku čakal vlak do Mauthausenu. Dievčatko však ochorelo, ušlo z ošetrovne a schovalo sa v drevárni. Transport už odišiel, ale v skrýši ju našiel policajt. Odviekol ju na skonfiškovaný statok, kde ju využívali na otrockú prácu. Keď odtiaľto utiekla, opäť ju chytili a za trest poslali opäť kopat zákopy.

Z nich prebehla na Ukrajinu k Červenej armáde. Aby ju do armády prijali, tvrdila, že má osemnásť rokov, hoci mala sedemnásť. Keď stretla brata, obidvaja vstúpili do 1. československého armádneho zboru a ako zdravotníčka sa zúčastnila bojov na Ukrajine.

Mária Pelcrová

Prežila urputné boje pri Dukle, postupovala s československým armádnym zborom cez mestá východného Slovenska, neskôr nasledovali boje o Poprad, Liptovský Mikuláš, Vrútky až do Prahy.

Mária Pelcrová, vtedy ešte Juríková, sa neľakala žiadnej práce. Robila všetko, čo bolo treba. Nielen zberala ranených na bojiskách, ale aj prala zakrvavené obväzy, lebo obväzového materiálu bolo málo. Počas jedného z náletov ju zranila čarepina do ľavej ruky. Prežila to, ale so zranením a s otrasom mozgu a navždy poškodeným sluchom. Po vyliečení opäť ju čakali ranení.

„Mojím prekliatím je, že všetky tie vojnové zverstvá si pamätám. Sedem našich rozviedčikov chytili nemeckí vojaci. Vypíchli im oči, odrezali nos, dopíchali ich bodákmi a zapálili. Telá upálených, obesených, rozstrieľaných a potrhaných vojakov ma desia dnes,“ aj v súčasnosti si spomína Mária Pelcrová.

Prešla ohňom bojov o Duklu, Liptovský Mikuláš, Vrútky, Žilinu, Kroměříž až do Prahy. Bola to strastiplná cesta, ale víťazná. Jedným z najkrajších dní jej život navždy zostane 17. máj 1945, keď spolu s päťsto ženami, po boku príslušníkov 1. československého armádneho zboru pochodovala na historickom Staromestskom námestí v Prahe. Kráčala tu aj za ďalších hrdinov, ktorí padli v boji za slobodu a do Prahy nedošli.

Po vojne sa s novým elánom pustila do práce. Vo dne pracovala a po nociach sa učila. V rokoch 1945–1948 získala kvalifikáciu diplomovanej zdravotnej sestry. Takmer celý produktívny život pracovala v zdravotníctve. Vykonávala prácu sestričky v nemocniciach, vrátane Vojenskej nemocnice v Ružomberku. V súčasnosti žije v Martine. Je držiteľkou viac ako troch desiatok vyznamenaní. Tým najcennejším je strieborná medaila Florence Nightingalovej, ktorú má len štyridsať ľudí na svete.

„Žili sme z hodiny na hodinu a pri každom výbuchu sa triasli od strachu. Lomcovalo nami vyčerpanie a zima. Namiesto polievky sme mali vodu s octom, ku ktorej sme dostávali čierny a lepkavý chlieb. V zime sme sa umývali v snehu, v lete v potoku. Spávali sme oblečení na zemi, pod stromami, alebo pod špinavou dekou na slame. Mali sme svrab, odreniny, omrzliny a vredy. A všade okolo nás ležali potrhané ľudské telá. Dokaličení chlapci bez rúk a nôh, s dierami v bruchu“, spomína si. Druhá svetová vojna vzala plukovníčke Márii Pelcrovej jedenásť príbuzných a dodnes vie, že vojna je najstrašnejšie peklo na zemi.

MAGDALÉNA LAVRINCOVÁ

Poslanecký návrh je nyní připraven v Poslanecké sněmovně a čeká, že na některé z nejbližších schůzí bude předložen do prvního čtení. Pokud v tomto prvním čtení úspěšně projde, pak bude projednán v některých výborech a následně pak proběhne v Poslanecké sněmovně podrobná rozprava v rámci druhého čtení a hlasování o návrhu. Předpokládáme, že tato druhá fáze proběhne v Poslanecké sněmovně na podzim.

Pokud někdo z vás, čtenářů časopisu Podkarpatská Rus, má kontakt na jakékoli poslance, jistě bude ku prospěchu věci, pokud jej budete o potřebě přijetí této novely, která rozšíří okruh oprávněných osob, informovat. K tomu vám rádi poskytneme informační materiál, který vysvětluje potřebu přijetí navrhované novely a vyvrací zbytečné obavy Ministerstva vnitra a Ministerstva financí. Je třeba dodat, že Ministerstvo vnitra a Ministerstvo financí, a proto také celá vláda, s novelou zákona nesouhlasí. Hlavním důvodem je (podle našeho názoru neodůvodněná) obava ze značného dopadu této novely na státní rozpočet.

JUDr. KRISTINA ŠKAMPOVÁ
advokátka Advokátní kanceláře
se sídlem Brno, Pellicova 8a
e-mail: ak@skampa.cz,
tel.: 543235186, 606687194

Kostelík ve skanzenu v Užhorodě

Foto Ivo Dokoupil

ZE ŽIVOTA RUSÍNŮ (nejen) NA SLOVENSKU

* Kulatý stůl Rusínů Slovenska vydal v květnu **Program rozvoje rusínské národnosti menšiny ve Slovenské republice**. Je pojat dlouhodobě a věnuje se národnostní správě, školství, kultuře, samosprávě a regionálnímu rozvoji, úřadům a institucím.

* První dáma rusínské písně **Marka Macoškova oslavila pětasedmdesátku**. Při této příležitosti poskytla rozhovor serveru rusyn.sk. V něm zpěvačka souboru PULS mimo jiné říká, že by nikdy nezpívala na playback a vysvětluje, proč má při koncertech ve velkých městech větší trénu, než při vystoupení ve vesnicích.

* **Světový kongres Rusínů**, který se konal v červnu v Rumunsku, vydal prohlášení, ve kterém se mimo jiné přimlouvá za uznání Rusínů na Ukrajině jako plnoprávného státotvorného národa.

* **Vasil Korol**, rodák z Volového, vzpomínal na serveru rusyn.sk na paradoxy svého života. Mimo jiné na to, jak ho v roce 1940 vezli v zamřížovaných vagoncích přes Moskvu jako vězně, v roce 1944 naopak jako hrdinu. Korol zemřel v únoru tohoto roku.

* **Prešovská archieparchie má osm nových kněží**. Byli vysvěceni v lutinské bazilice. Promluvil k nim arcibiskup Ján Babjak.

* Prešovský kraj ukončil **digitalizaci historických předmětů a staveb**. Jde o artefakty umístěné v sedmi muzeích. Prostředky ve výši 1,5 miliónu eur poskytl Evropský fond regionálního rozvoje. Osobní návštěvu muzea digitalizace nenahradí, je ale příjemnou možností podívat se na historické skvosty z pohodlí domova.

* A ještě jednou z Prešova, tentokrát méně vesele. Tamní **Ruský dům slaví devadesáté výročí vzniku**. Dodnes se však o jeho vlast-

nictví hádají mezi sebou dvě skupiny, které si nemůžou přijít na jméno a vedou mezi sebou soudní spory.

* Galerie ve Sníně se kromě výstavní, sbírkové a edukační činnosti zabývá i výzkumem. Jedním z jeho témat bylo například **monumentální výtvarné umění ve městě**. Výzkumu byly podrobeny mozaiky, sochy, plastiky, reliéfy, nástěnné malby, štuky, sgrafita a vitráže.

* Tip na výlet: **V Zemplínských Hamrech bylo otevřeno nové turistické informační centrum** a turisty začalo lákat nové ekomuzeum nazvané Podoby ohně.

* **Muzeum rusínské kultury v Prešově vystavuje makety dřevěných kostelů**. V měřítku 1:50 je vytvořil Bardějovčan Ladislav Cidylo. Vystavených maket je devětatřicet a vystaveny tu budou po celé léto.

* Ivan Pop se na portálu rusyn.sk vrací k **dějinám Rusínů a oblasti Podkarpatské Rusi**. Stručně, ale přehledně a věcně vyjmenovává jednotlivá historická období a nejdůležitější dějinné události. Nechybějí tu ani odkazy pro ty, kteří se chtějí dozvědět víc.

* Pan profesor pokračuje i v systematickém mapování života a práce rusínských osobností. Tentokrát se věnuje politikovi rusofilského směru **Vasilu Karamanovi (1903 – 1961)**.

* 12. července proběhla v Čirči akce nazvaná **Čirčanské léto**. Vedle programu pro dospělé pamatovali organizátoři i na děti.

* 48. ročník **Festivalu kultury a sportu v Uličí** se uskutečnil začátkem července. Vystoupily tu mimo jiné i rusínské soubory.

* Už v červnu proběhly v Habuře oblíbené **Dny Habury**. Kmotrou slavností je česká herečka Jiřina Bohdalová. Třídenní program byl

doslova napěchován nejrůznějšími událostmi, vystoupeními a veselicemi.

* A ještě jednou kultura. V prešovském amfiteátru proběhl 2. ročník **Prešovského folklorního festivalu**. K vidění a slyšení tu byl skutečný výkvět rusínských souborů i sólistů.

* Hlava římskokatolické církve papež František se vyjádřil pro **jediné datum oslavy Paschy**. Podle papeže by katolíci i pravoslavní měli uctívat zmíněný svátek v jeden a ten samý den.

* Slovenská hudební skladatelka s **rusínskými kořeny Eubica Čekovská** letos opět po dvou letech úspěšně představila své nové dílo na Pražském jaru. Tentokrát to byl celovečerní operní debut **Obraz Doriana Graye** podle prózy Oscara Wildea. Autorkou anglického libreta je Kanadanka Kate Pullingerová. „Libreto jsme postavily na dualismu krásy a ošklivosti, světla a tmy a dalších kontrastů,“ řekla skladatelka, která kromě hudby symfonické, komorní, fil-

mové, nyní i operní komponuje i v oboru „lehké múzy“ a vystupuje i jako klavíristka. Když jsme s nadanou a půvabnou skladatelkou, narozenou v Humenném, před časem hovořili pro náš časopis, velmi vřele se hlásila ke svým rusínským kořenům, k rusínským lidovým zvykům a povídala si s námi „po našomu“... **top**

Autonomie – rusínský sen a skutečnost

(Dokončení stati Ivana Popa z č. 1/2015)

Připojení Podkarpatské Rusi k ČSR bylo dodatečně stvrzeno trianonskou mírovou smlouvou, podepsanou mezi mocnostmi Dohody a Maďarskem (4. 6. 1920). Mírové smlouvy však neurčily lhůtu, ve které měla být autonomie Podkarpatské Rusi provedena, což vlády první ČSR využívaly, nebo spíše zneužívaly. Dne 7. listopadu 1919 schválila čs. vláda první dokument týkající se statutu území – Generální statut pro organizaci a administraci Podkarpatské Rusi. Statut stanovil název země – Podkarpatská Rus. Autonomie byla zakotvena v Ústavě ČSR, schválené 29. února 1920. Avšak ustanovení mírové smlouvy týkající se autonomie Podkarpatské Rusi byla převzata do ústavy s celou řadou omezení (pravomoc sněmu, guvernéra atd.). 5. května 1920 prezident republiky T. G. Masaryk jmenoval G. Žatkoviče dočasným guvernérem, avšak skutečnou moc ponechal v rukou českého úředníka, viceguvernéra. Po desetiměsíčním fungování v úřadu guvernéra Žatkovič podal demisi jako jistou formu protestu proti postupu čs. vlády na Podkarpatské Rusi jak v otázce autonomie, tak i v postavení guvernéra, který byl podle slov Žatkoviče „guvernérem jen podle jména“. Žatkovič, zklamaný z postupu československé vlády, opustil Podkarpatskou Rus a vrátil se do USA, čímž podkarpatorusínská politická scéna tohoto důsledného a nejspokojnějšího oponenta pražskému centralismu ztratila.

Většina obyvatelstva, zbídačená válkou a okupací, byla politicky apatická. Rusínské politické strany a hnutí na Podkarpatské Rusi přežívaly na okraji politické scény ČSR, nedokázaly vytvořit společný program ani v té nejohroženější otázce – uskutečnění ústavního práva Podkarpatské Rusi na autonomii. Vláda ČSR úspěšně ignorovala požadavky rusínských činitelů, využívala přitom roztržitosti podkarpatské politické scény (přes 40 stran a straníček) i ostré nevraživosti mezi její směry: rusínským, ukrajinským a ruským. Vláda a prezident se obávali, že uskutečnění autonomie pro jednu národní skupinu v mnohonárodnostním státě

může vyvolat řetězovou reakci, proto neustále oddalovali splnění požadavku rusínských politiků. Až v červnu 1937, kdy republika čelila především v sudetské otázce značnému tlaku doma i v zahraničí, parlament schválil zákon č. 172/1937 O dočasné úpravě právního postavení guvernéra Podkarpatské Rusi a o souvisejících opatřeních organizačních. Nebyl to zákon o autonomii, pouze určitá modifikace vnitřní organizace správy území s autonomními prvky.

Po Mnichovu

Mnichovský diktát ukončil nadějný vývoj rusínské společnosti v demokratickém Československu. Pražská vláda čelila územním nárokům Polska a Maďarska. Dne 11. října 1938 byla jmenována autonomní vláda Podkarpatské Rusi „ruského“ směru v čele s A. Bródym. Avšak za dva týdny, 26. října, byl Bródy zatčen a obviněn z vlastizrady (pokusil se vyhlásit v regionu plebiscit a samostatně jednat s Maďarskem). Německá diplomacie poté důrazně „doporučila“ pražské vládě jmenovat autonomní vládu ukrajinské orientace v čele s A. Vološinem. Ústřední vláda přání Berlína pohotově vyhověla. Vláda A. Vološina byla pouze pěšákem na šachovnici německých tajných služeb, které zahájily dezinformační akci s tzv. ukrajinskou kartou. Úkolem této akce byla demonstrace údajně východního směru expanze Německa a její cílem bylo jak oklamání západních mocností, tak zastrašení Polska a znepokojení sovětského diktátora Stalina. 2. listopadu ve Vídni proběhlo německo-italské arbitrážní jednání o československo-maďarské hranici, v jehož důsledku Podkarpatská Rus ztratila hlavní města, větší část svého průmyslu i úrodnou nížinu. Nové hranice zpřetrhaly hlavní dopravní tepny. Hlavním městem se stalo městečko Chust, region, z hospodářského hlediska autonomní, ztratil životaschopnost.

Vláda A. Vološina urychleně demontovala demokratické instituce a formovala autoritativní systém po vzoru Německa. Tomu napomáhal masový příliv haličských ukrajinských

nacionalistů, kteří se stali hlavními aktéry kampaně k „budování ukrajinského Piemontu v Karpatech“, tedy centra budoucího sjednocení všech „Ukrajinců“ pod záštitou Třetí říše. 12. února 1939 se na území tzv. Karpatské Ukrajiny konaly volby do zemského sněmu podle jednotné kandidátní listiny vládní ukrajinské strany (UNO). Výsledky voleb byly klasické pro autoritativní režimy – 92,5 % pro vládní stranu UNO, proti 6,7 %. Pražská vláda s velkou nevolí sledovala vývoj „ukrajinské operety“ v Chustu, projevila dokonce ochotu postoupit jí za určitou kompenzaci Maďarsku. Avšak v únoru 1939 padlo rozhodnutí o osudu tzv. Karpatské Ukrajiny v Berlíně. Hitler se rozhodl definitivně rozbít ČSR a její východní autonomní provincii postoupit Maďarsku. Na pokyn z Berlína „sičovci“ vyvolali v noci z 13. na 14. března puč, během několika hodin zlikvidovaný čs. vojskem. Puč měl demonstrovat „neudržitelnou situaci“ v ČSR. Následovalo vyhlášení nezávislosti Slovenska. Karpatská Ukrajina se ocitla v politické izolaci a rovněž vyhlásila nezávislost, která trvala necelých 29 hodin. Důvtipní novináři ji označili jako „republiku pro jeden den“ (Republic for a day). Chustští „státníci“ ještě před příchodem maďarského vojska stačili svolat první a poslední zasedání sněmu, zvolili prezidenta a vládu, kteří ihned odešli do exilu. 18. března 1939 maďarská armáda ukončila obsazení Podkarpatské Rusi. Válečná doba pro Rusíny začala o něco dřív, než pro jiné národy Evropy. Na území Podkarpatska, jak známo, se bojovalo sporadicky už před Mnichovem, válečný střet v březnu 1939 mezi jednotkami čs. armády na Podkarpatsku a jednotkami maďarské armády se stal svéráznou předzvěstí druhé světové války.

Autonomie znovu na stole

Před obsazením Podkarpatské Rusi nařídil maďarský ministerský předseda Pál Teleki vypracovat projekt autonomie tzv. Podkarpatského vojvodství jako samosprávného území. Teleki, významný maďarský odborník v oboru

Ilko Sova z Bajusova

Já se nebojím, že se vrátí totalitní režim. Vždyť Pánbůh nejlíp ví, že jsem byl vždycky dobrým komunistou.

S tím rusínismem moc nevycházej na světlo boží! Zůstaň raději nadále ve stínu zapomenutých předků!

geopolitiky, považoval uskutečnění autonomie za účinný lék pro obyvatele Podkarpatské Rusi, „nakažené“ československým liberalismem. Po obsazení území maďarskou armádou probíhala v Budapešti diskuse o statutu obsazené Podkarpatské Rusi a jejím pojmenování. Podkarpatská Rus byla pro maďarské politiky pouze „osvobozenou“ a „připojenou“ částí země Svatoštěpánské koruny. Všichni se shodli na neutrálním a dočasném názvu Kárpátaljai terület (Podkarpatské teritorium), zkráceně Kárpátalja. Na obsazeném území byla zřízena „dočasná vojenská administrace Karpatského území“, zrušena v červnu 1939. Na území Kárpátalja byl zřízen úřad komisaře-regenta, který spravoval tři expozitury, užskou, berežskou a marmarošskou. Zvláštní župu tvořilo území připojené k Maďarsku podle vídeňské arbitráže. Koncem února 1940 byl maďarské vládě předložen projekt autonomie. Vystoupili však proti němu generálové a nacionalisté. Následně byl projekt projednán v parlamentu a předložen regentu M. Horthymu. Regent postoupil projekt autonomie Kárpátalja parlamentu k projednání. Hned poté odešli poslanci na letní prázdniny a projekt autonomie se už nikdy neprojednával.

Iniciativy Miklóse Kozmy

V září 1940 byl regentem-komisařem Kárpátalja jmenován Miklós Kozma. 15. září na velkém shromáždění vyhlásil svůj program. Projekt autonomie prohlásil za neuskutečnitelný, „protože rusínská společnost postrádá střední vrstvu, která by byla schopna autonomii uskutečnit.“ Nabídl formu i cestu urychleného konstituování svévýstného „uhrorusínského národa“, odlišného od ostatních východoslovenských národů. Slíbil všestrannou podporu kulturnímu rozvoji regionu, zabezpečení rozvoje rusínského školství, vydavatelské činnosti, kodifikaci „uhrorusínského jazyka“ jako literárního. Zdůraznil, že v nejbližší době uskuteční všechno to, co Československo nedokázalo za 20 let. Maďarskou administraci varoval před pomstychtivostí vůči „Rusínům nevěrným Svatoštěpánské koruně“, před používáním metod maďarizace z konce 19. a začátku 20. století. Zdůrazňoval, že Rusíni jsou už jiní,

dvacet let liberální demokracie v nich zanechalo nesmazatelné stopy. Proto jejich návrat na platformu hungaristického vlastenectví vyžaduje jiný přístup. M. Kozma se domníval, že uznání Rusínů jako svévýstného národa eliminuje jejich nostalgii po československé demokracii a ukrajinoфильství části mládeže a inteligence. V lednu 1941 byla z jeho iniciativy založena Podkarpatská vědecká společnost – Podkarpatskoje Obščestvo Nauk (PON), jakási svérázná rusínská Akademie věd. Vydávala vědecké sborníky (Зорня-Хайнал), časopisy, rusínské školní učebnice, kalendáře pro hospodáře, sérii překladů knih maďarské a světové literatury. Nejvýznamnějším přínosem PON bylo vydání Gramatiky rusínského jazyka, kterou byl ukončen proces kodifikace rusínského jazyka, a Všeobecné bibliografie Podkarpatska (1944). Aktivně působila i Společnost podkarpatských spisovatelů. Svého vrcholu v této době dosáhla podkarpatská malířská škola. Ne náhodou i ti, kteří nesympatizovali s maďarským režimem (F. Potušňak, M. Lelekač, J. Staninec) tuto dobu hodnotili jako „zlatý věk rusínské kultury“ i když ten „věk“ trval pouhých pět let.

Podkarpatská Rus v plánech zahraničního odboje

Problém Podkarpatské Rusi za 2. světové války byl součástí plánů čs. zahraničního odboje o poválečném obnovení republiky v předmnichovských hranicích. V červenci 1940 se v Londýně stal členem čs. Státní rady i zástupce Podkarpatské Rusi Pavel Cibere. Zároveň byl jmenován vedoucím Kanceláře prezidenta s agendou řešení problémů Podkarpatské Rusi. Existenci této kanceláře ovšem sám prezident Beneš nebral vážně, proto problém státoprávního postavení Podkarpatské Rusi v obnoveném Československu za války prodiskutován nebyl.

Už na začátku války měl prezident E. Beneš pochybnosti o budoucnosti Podkarpatské Rusi (Podkarpatská Rus může patřit jenom nám, nebo Rusku). V červenci 1943 člen Státní rady P. Cibere předložil čs. vládě v Londýně memorandum. Žádal v něm, aby vláda učinila veřejně prohlášení v otázce autonomie Podkarpatské Rusi. Jeho požadavky nebyly akceptovány,

zároveň byla zrušena Kancelář pro Podkarpatskou Rus. Při Benešově schůzce se Stalinem v prosinci 1943 se rovněž projednávala otázka budoucnosti Podkarpatské Rusi. Stalin Benešovi s náznakem neodvolatelnosti v hlase řekl: „Podkarpatská Rus bude Československu vrácena. Uznali jsme předmnichovské hranice Československa, a tím je to jednou provždy vyřešeno.“ Podle Stalinovy verze Beneš při této schůzce Podkarpatskou Rus Sovětskému svazu přímo nabídl, ale Stalin jeho návrh ještě nepřijal. Avšak v sovětských dokumentech z téhož období se Podkarpatská Rus objevuje jako území, o které má zájem SSSR a je ochoten tuto ztrátu pro ČSR „odškodnit“ částí území Slezska.

Za rok se o žádném odškodnění už nemluvalo, sovětské agenti NKVD pod rouškou „opětovného sjednocení“ jednoduše anektovali Podkarpatskou Rus (Zakarpatskou Ukrajinu) jako strategickou „oblast za Karpaty“. Jakákoliv zmínka o autonomii byla trestná. Od konce 40. let 20. století v dějinách karpatských Rusínů nastupuje „doba temna“, doba denacionalizace, etnocidy ve všech státech, které si rozdělily území Rusínů. Komunistické režimy v Sovětském svazu, Polsku, Československu se snažily všemi prostředky vymýtit samotný etnonym „Rusín“ a otevřely dokořán bránu pro poturčence všeho druhu.

Naneštěstí pro Rusíny se jejich vlast z geopolitického hlediska nachází ve významném regionu střední Evropy, na přechodu z Východu na Západ. Každý stát, jehož hranice se dotýkají tohoto regionu, má zde svůj geopolitický zájem, avšak nemá zájem o osud zde žijícího svévýstného národa, Rusínů. Řešení jejich problémů nabízejí Rusínům pouze v době hluboké politické krize (Rakouská říše v letech 1848–1849, tzv. Rus'ký okruh; Maďarsko na přelomu let 1918–1919, „Rus'ká krajina“; Československo v tragickém roce 1938, autonomní Podkarpatská Rus; Sovětský svaz před svým rozpadem v letech 1990–1991, jednání o autonomní republice). Autonomie zůstává neuskutečňujícím snem Rusínů.

IVAN POP

V Praze se setkali východní katoličtí hierarchové

Ve dnech 4. – 7. června 2015 se v Praze uskutečnila mimořádná událost pro řecko-katolickou církev v českých zemích: poprvé v historii se zde konalo setkání hierarchů východních katolických církví Evropy. Setkání se uskutečňuje již řadu let v různých evropských zemích (v roce 2014 např. bylo ve Lvově na Ukrajině). Akce se zúčastnilo přes 40 kněží.

Přípravou setkání byl letos pověřen a hostitelem akce se stal apoštolský exarcha biskup Ladislav Hučko. Na setkání se projednávají nejdůležitější aktuální témata pro církev, a zároveň se prohlubují kontakty mezi církvemi v jednotlivých zemích. Tématem pražského setkání byla křesťanská rodina a její poslání nejen v Evropě. Akce přivítala hosty z Ukrajiny, Slovenska, Rumunska, Běloruska, Itálie, Polska, Velké Británie, Maďarska, Chorvatska nebo Kazachstánu. Mezi hosty

byli např. sekretář Kongregace pro východní církev Mons. Cyril Vasiľ, apoštolský nuncius v ČR Mons. Giuseppe Leanza, pražský arcibiskup kardinál Dominik Duka nebo generální sekretář Rady evropských biskupských konferencí Mons. Duarte da Cunha.

Nejdůležitější jednání se konala v Benediktinském arciepiškopství sv. Vojtěcha a sv. Markéty

v Břevnově. Svatých liturgií v kostele Panny Marie a sv. Jeronýma v pražských Emauzích a dvou svatých liturgií v katedrále sv. Klimenta se zúčastnilo velké množství věřících, kteří si odnesli hluboké zážitky.

„Celá katolická církev a zvláště ta její dimenze, která je vyjádřená ve východní tradici, vyjádřují své „ano“ rodině, základní buňce společnosti, kde každý člověk dozrává, která je místem odevzdávání víry, místem kulturního, citového a společenského růstu. I během temných momentů dějin právě v rodinách se uchovávala národní identita, bohaté kulturní a duchovní dědictví. Církev je a pořád bude stát při rodinách, připravená podat pomocnou ruku,“ prohlásili východní katoličtí biskupové v závěrečném poselství.

MARIA KŘÍŽOVÁ

(s použitím zprávy v bul. Exarchát X, č. 56/2015 a internetového zpravodajství)

Půvabná krajina jako na dlani

Vracel jsem se z jedné cesty na Podkarpatskou Rus obvyklým objednaným autobusem, kde jsem vyslechl rozhovor dvojice spolecestujících. Zaujal mě, protože mi mluvil z duše: „Takže jsi teď vlastně poznal novou lásku?“ „Dá se to tak říct, nikdy mě nenapadlo, že na stará kolena najdu něco, co mě kromě zahrádky tolik nadchne. Teď jsem rád, žeš mě přemluvil – ty túry dají kostře pořádně zabrat, ale tento druh námahy je přitažlivější. Zatímco dřív jsem vzhledl nejvýš k meruňkám na stromě, zde se nemohu nasytit nádhernými výhledy do dálek... Nikdy mě nenapadlo, že bych kdy předtím ušel bez námahy takovou vzdálenost – jistě za to vděčím tomu, že jsem pořád pozoroval kraj, o němž budu doma tolik vyprávět,“ pokračoval diskutér.

V duchu jsem si promítl, co jsem za ta desetiletí prošel a prožil v této zvláštní zemi, která jen „díky“ zdejší pokulhávající civilizaci za poslední desetiletí zůstává pořád méně pokroková. Abychom se mohli lépe seznámit hlavně se severní stranou této bývalé části ČSR, měli jsme, jak jsem podotkl, k dispozici autobus, který nám umožnil poznat každý dosažitelný kout kraje. Čím dále k východu, tím víc získává země na své panenskosti, což nás naopak okouzluje. Říkám si, že již to těšení na cestu tam je jakousi přidanou hodnotou, která předchází každý výlet do těchto končin. Začínali jsme v západní části v okolí Bilasovice, nad níž se tyčí hora Pikuj, výšky skoro našeho Pradědu. Při našem stoupání k temeni kopce nám též dodával sílu pohled na žlutou turistickou značku, která tu zůstala ještě po stu letech zásluhou KČT.

Jak jsme ji později v té karpatské divočině postrádali! Šťastně vykalkulovaný je přechod do

Foto Ivo Dokoupil

Děda jde s prkny, Siněvirská Poljana

střední oblasti, kde se najde tolik zajímavostí! Kdo by se nezamyslel nad tím, že cestou od Vereckého průsmyku najdeš celkem hravě po dešti patrony z první světové války, které tě donutí zamyslet se nad nesmyslností válek. V této střední části je vhodné se usídlit (Mižgorie); odtud se náš zvědavý turista podívá k Siněvirskému jezeru, či do nedaleké Koločavy. Určitě ustrne nad krásou výhledů od hotelu Kamjanka. A nevyjet si lanovkou na nedalekou Boržavu – to by bylo až trestuhodné. Nikde jinde nevidíte takový souběh polonin – hřebenovek na všechny světové strany.

V oblasti východní, velehorské, se ocitáte v jiném světě, etnickém i přírodním. Zde si přijde na své horal i národopisec. Jsme mezi Huculy. Každý výstup na velehoru je provázen obdivný-

mi výkřiky turistů, kteří rozhodně nelitují namáhavého stoupání, ať se jedná o Černou horu, Hoverlu, Bliznicu – některé jsou už dokonce spojeny i značkami našeho typu. (Spolupráce našich turistů!) Každý, kdo sem zavítá, ať poprvé nebo na další návštěvu po letech, bude něčím překvapen. Byl jsem udiven i já při objevu moderního sportovního areálu nedaleko Jasiny s parametry málem Davosu (Bukovel). Velkorysý investor by tu mohl po vybudování řádné infrastruktury získat slepici, která by záhy snášela zlatá vejce.

Tato země je na jakémsi rozcestí. Co s přírodním rámcem obklopujícím tuto rezervovanou zemi? Někdy se zdá, že ten lesní vězec, obklopující zemi, zůstává jediným bohatstvím státu. Byla kdysi Ukrajina obilnicí Evropy?

JAN ROMAN

Kalocsay: stejně slavný jako Bokšay

Právě před 80 roky, v létě 1935, vyhrála fotbalová Sparta podruhé slavný Středoevropský pohár (v originálu Mitropa cup). Vše odehrála v takřka nezměněné sestavě, a na levém křídle hrál první rodák z Podkarpatské Rusi zapsaný do listin vítězů této významné evropské soutěže. Jeho jméno je Gejza (Géza) Kalocsay. Otec Maďar. Matka Rusínka. Rodák z Berehova, kde také s fotbalem v místním školním výběru začínal.

Jak se dostal až do pražské Sparty, špičkového a mezinárodní ceněného klubu? V Praze začal studovat práva. Byl skvělým atletem. Sprinterem. Stovku „uměl“ za jedenáct vteřin; jednou ho pozvali studenti na Spartu k sehrání jakéhosi výběrového utkání. Tam zaujal jejího anglického trenéra Johna Dicka. Přípravu odehrál vedle internacionála Nejedlého a ve Spartě okamžitě podepsal profesionální smlouvu (1931–1937). Dvakrát s ní vyhrál ligu. Byl náhradníkem v reprezentaci při úspěšném světovém šampionátu 1934 (finále s Itálií 1:2 po prodloužení). Když všechny „pražské peníze“ věnoval rodičům, odešel do francouzského Lille. Přišla válka. Odešel jako občan Československa, po Vídeňské arbitráži se stal občanem Maďarska, aby se

Slavná Sparta v roce 1935, vítěz Středoevropského poháru. Zcela vlevo stojí Kalocsay, vedle něj Burgr, Klenovec, Srbek, Čtyřoký, Bouček a Košťálek, dole odleva Belgičan Braine, Zajíček, Nejedlý a Maďar Fracsinek.

Duben úspěšného roku 1935. Sparta vítězí v derby se Slavií 2:1 a slavného Pláničku v obou případech překonal... nikdo jiný, než Kalocsay! Oba slavní muži jsou na snímku v jedné z vypjatých situací před brankou červenobílých.

ocitl „doma“ v Sovětském svazu. Rozhodl se okamžitě.

Opouštěl domovinu dramaticky – s manželkou a třináctiměsíčním synem přebrodil Tisu! Byl zubožený, bez prostředků, měl jen ošacení. Ujal se ho, prý někde v okolí Debrecínu, slavný trenér Gusztáv Sebes, tvůrce skvělé maďarské jedenáctky vedené Puskásem. Zařídil mu nové dokumenty i první trenérskou štaci, druholigovou Nyiregyházu. A Kalocsay měl výsledky. Získal reputaci, vedl další zahraniční kluby. Ligu dokázal vyhrát v Belgii se Standardem Lutych a opakovaně v Polsku s Górníkem Zabrze i v Egyptě s káhirským Nationalem. Stal se váženou osobností. Měl nabídky, aby vedl i reprezentační výběry, ale to nebyla jeho doména. Ta spočívala v každodenní práci v klubech. Z mladých nadaných borečů dělal opory a hvězdy. Ostatně, to byla i jeho hráčská cesta.

Doktor „obojho práva“ JUDr. Kalocsay byl na fotbalových trávnících určitě neméně slavný, než často popisovaný slávistický gólmán Bokšay z Užhorodu. Rozdíl? Kalocsay je označován jako „světoběžník“, působil v několika zemích, zatímco Bokšay sbíral tituly jen se Slavií a trvale se usadil v Praze.

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Čs. jednotky v zahraničí za 2. světové války

(Pokračování z č. 1/2015)

Čs. brigáda se skládala ze dvou pěších praporů, dělostřeleckého oddílu, protiletadlového oddílu, tankového praporu, roty průzkumníků-samolpálníků, spojovací roty a dalších zabezpečovacích jednotek. Koncem září 1943 z celkového počtu 3.517 vojáků bylo 2.210 podkarpatských Rusů.

Na podzim 1943 se čs. brigáda zúčastnila bojů na Ukrajině, kde se začátkem listopadu 1943 podílela především na osvobození Kyjeva. Začátkem února 1944 byla osvobozena Volyň a tak gen. Svoboda požádal sovětské velení o přemístění čs. brigády na Volyň k doplnění stavu nábořem dobrovolníků z řad volyňských Čechů. Odvedeno bylo na 12.000 lidí, z toho 600 žen.

Předtím při Benešově návštěvě SSSR v prosinci 1943 (podpis nové čs.-sovětské smlouvy) byli povýšeni plukovníci Píka a Kratochvíl na brigádní generály a na Stalinův nátlak se generálem stal i plk. Svoboda. Koncem dubna 1944 se čs. brigáda přesunula do Černovic, kde se měl organizovat 1. čs. armádní sbor v SSSR. V únoru 1944 se z 6.847 příslušníků čs. sboru hlásily 2.524 osoby k podkarpatskému původu. Velitelem sboru byl jmenován gen. J. Kratochvíl, zatímco gen. Svoboda zůstal velitelem brigády. 2. čs. paradesantní brigáda byla rozšířena o 2 prapory a jejím velitelem byl jmenován pplk. V. Příkryl. Dne 15/6/1944 byla z volyňských Čechů ustavena 3. čs. samostatná brigáda pod velením pplk. K. Střelky. Navíc byl tankový prapor 1. brigády rozšířen na 1. čs. tankový pluk, který byl později rozšířen na tankovou brigádu. Na jaře 1944 měl 1. čs. armádní sbor v SSSR přes 16.000 lidí, v té době velení sboru požádalo o nasazení do operací při osvobozování Podkarpatské Rusi. Projevila se však neochota sovětského velení nasadit čs. armádní sbor k těmto akcím a tak Podkarpatská Rus byla nakonec obsazena v říjnu 1944 bez významnějších bojů za pouhých 10 dnů vojsky 4. ukrajinského frontu (velitel genplk. Petrov). Zřejmě sovětské představitelé nechťeli připustit, aby se na osvobození PR podíleli v čs. uniformách podkarpatských Rusů, kteří měli neblahé zkušenosti ze sovětských pracovních táborů a mohli by tak pro SSSR nepříznivě ovlivňovat názory svých příbuzných a známých na PR. Nicméně dle dřívější smlouvy přijela 27/10/1944 do Chustu čs. vládní delegace ke správě

Foto archiv

osvobozených území, ale její mise skončila už začátkem prosince 1944 pro naprostou neochotu místních komunistů a sovětského velení poskytnout čs. představitelům prostor k činnosti. Sjezd národních výborů Zakarpatské Ukrajiny (NV ZU) svolaný do Mukačeva nejen rozhodl 26/11/1944 o vystoupení ZU ze svazku s ČSR a o spojení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou, ale navíc čs. delegace dostala začátkem prosince 1944 od Národní rady ZU ultimátum, aby do tří dnů opustila území. Kromě toho byl na PR zastaven nábor do čs. armády. Svým protičeskoslovenským postojem vynikal především Ivan Turjanica (1901–1955), bývalý osvětový důstojník čs. vojska v SSSR, který z čs. armády dezertoval a poté byl zvolený 1. tajemníkem KS ZU – původním povoláním komíník a agent NKVD. Ivan Turjanica byl ve své činnosti silně podporován gen. Mechlisem, hlavním politrukem 4. ukrajinského frontu a plk. L. Brežněvem, hlavním politrukem 38. armády.

Předtím na území Slovenska vypuklo 29/8/1944 pro Sověty neočekávaně brzy Slovenské národní povstání. Sovětské velení se rozhodlo na pomoc SNP urychleně uskutečnit karpatsko-dukelskou operaci. Moskalkenkova 38. armáda bojující v rámci 1. ukrajinského frontu maršála I. Koněva měla postupovat po trase Krosno – Dukla – Prešov. V rámci 38. armády působil i 1. čs. armádní sbor. Celkem na sovětské straně bylo 150.000 vojáků Rudé armády a 16.700 vojáků čs. sboru, z nichž bylo 3.177 podkarpatských Rusů. Německo-maďarskou obranu Karpat zajišťovalo na 100.000 vojáků německé 1. tankové armády. Útok začal 8. září 1944, ale Němcům se zpočátku podařilo udržet Krosno. Dvě čs. brigády (1. a 3. brigáda) utrpěly při přesunu těžké ztráty a jejich postup na čáru nasazení byl zastaven. Velení 1. čs. armádního sboru se mylně domnívalo, že postupují územím kontrolovaným Rudou armádou. Ve skutečnosti se obě čs. brigády dostaly do palebného prostoru německého dělostřelectva, které jim způsobilo vážné ztráty a zejména u nováčků (většinou z řad volyňských Čechů)

vyvolalo paniku. Každý, kdo jen trochu přičíchl k vojenskému řemeslu, ví, že k přesunu takového množství lidí a vojenské techniky po stanovené trase musel gen. Kratochvíl nutně dostat rozkaz „od někoho shora“. Maně se vkrádá myšlenka, že masakr čs. vojáků (z nichž všichni dokonale poznali všechna negativa sovětského ráje dělníků a rolníků) byl vítanou záminkou k odvolání čs. důstojníka, který právě nepřekypoval nadšením ze zavedení institutu osvětových důstojníků (většinou členů KSČ nebo i VKS(b)) do čs. armády v SSSR, jejichž hlavním úkolem byla indoktrinace čs. vojáků myšlenkami marx-leninismu se zřetelem na působení v armádě poválečného Československa.

Dne 6. října 1944 Němci skrytě vyklidili prostor Dukelského průsmyku a boje pak pokračovaly na území východního Slovenska, kde pak Sověti i čs. sbor přešly do dočasně obrany. Poté 1. čs. armádní sbor zaujal obranu na řece Ondavě. I při bojích na východním Slovensku byl postup velmi pomalý. Bojovalo se o každý metr půdy. Např. město Svidník ležící pouhých 15 km vzdušnou čarou od Dukelského průsmyku bylo dobyto až 28. října a Prešov ležící vzdušnou čarou od tohoto průsmyku 55 km dokonce až 4 měsíce po zahájení operace. Při karpatsko-dukelské operaci na podzim 1944 činily ztráty 1. čs. armádního sboru 6.500 lidí, z čehož bylo téměř 1.800 mrtvých, okolo 4.000 raněných a zhruba 750 nezvěstných. Operace se na obou stranách zúčastnilo asi čtvrt miliónu vojáků a oboustranné ztráty činily více než 150.000 lidí, byla to tedy jedna z nejkrvavějších bitev 2. světové války.

FRANTIŠEK HRONÍK

(Do textu studie F. Hronika, kterou uveřejňujeme ve zkráceném znění, se v minulém čísle vloudila chyba – způsobil ji počítač, který rád „opravuje“ jemu neznámá slova, ale my ji přehlédli, tedy vina je na nás. Na str. 12 ve 2. sloupci přejmenoval I. Beriju na Heroje. Omlouváme se čtenářům i autorovi. Další část otiiskneme v příštím čísle.)

Rusínsky jazyk na Slovensku 20 rokov po kodifikácii

Koncom loňského roku uskutočnil Magistrát hl. mesta Prahy odborný seminár vňovaný problematice národnostních menšin; jedním z klíčových témat byly jazyky menšin. Referát o aktuálním stavu rusínského jazyka přednesla **doc. PhDr. Anna Plišková, PhD**, z Ústavu rusínskeho jazyka a kultúry Prešovské univerzity. Vybrané pasáže z jejého podnětného příspěvku postupně uveřejníme. Zájemci o celý text si jej budou moci přečíst v knižně vydaném sborníku textů ze semináře. Omlouváme se autorce i čtenářům, že omezený rozsah časopisu nám nedovoluje publikovat celý text a že vycháváme i poznámkový aparát.

Národno-emancipačný proces karpatských Rusínov po roku 1989 prinavrátil do života množstvo otázok, o ktorých minulý totalitný režim propagandisticky vyhlasoval, že ich definitívne vyriešil. V skutočnosti však nikdy definitívne vyriešené neboli, boli iba prijaté radikálne politické opatrenia k ich eliminovaniu zo života. Vo vzťahu ku karpatským Rusínom išlo v prvom rade o **otázku slobodného národného sebaurčenia a s ňou úzko spätú otázku spisovného jazyka**. Obidva problémy v krajinách, v ktorých karpatskí Rusíni v súčasnosti žijú opäť nastolila nežná revolúcia v roku 1989 a ich demokratické riešenie umožnila až následná zmena politického režimu.

Väčšina národov vyriešila takmer všetky základné otázky svojej národnej existencie, vrátane otázky spisovného jazyka, už počas procesu národného obrodovania. Rusíni v prvej polovici 19. storočia nevyriešili ani jednu z nasledujúcich základných otázok svojej národnej existencie: **otázku národnej identity, kultúrnej orientácie, spisovného jazyka, ba ani len otázku svojho pomenovania**.

V našom príspevku sa chceme venovať iba jednej zo spomínaných nevyriešených otázok – **spisovnému jazyku Rusínov**. Táto problematika samozrejme nie je záležitosťou novodobou. Ak zoberieme do úvahy fakt, že prvé tzv. rusínske texty sa začali objavovať v 17. storočí, tak zistíme, že má vyše 300-ročnú históriu. Nárečová rozdrobenosť, kultúrne a jazykové tradície susedov, náboženské, sociálno-politické a iné faktory mali v tomto regióne podstatný vplyv na výber jazyka regionálnej kultúry: od **cirkevnoslovanského** v jeho (veľko)ruskej a ukrajinskej redakcii, ale aj **ukrajinského a (veľko)ruského spisovného jazyka**, až po návrhy a projekty **spisovného jazyka na miestnom nárečovom základe**. Až na konci 20. storočia sme však svedkami toho, že posledná alternatíva začína dostávať viac či menej zreteľné kontúry – v dôsledku slobodného rozhodnutia Rusínov.

Politické zmeny po r. 1989 mali hlboký dopad na všetky krajiny, v ktorých Rusíni žili. Niektorí prorusínski aktivisti však aj pred rokom 1989 vyjadrovali nespokojnosť s ukrajinskou jazykovou orientáciou a nastoľovali potrebu vydávania publikácií v hovorovej rusínčine. V Poľsku lemkovským nárečím vy-

šlo niekoľko zbierok poézie a začiatkom roku 1989 začal tam vychádzať časopis Besida. Na severovýchodnom Slovensku zase gréckokatolícki aktivisti pod vedením kňaza Františka Krajňaka pripravili do tlače niekoľko cirkevných príručiek v rusínskom nárečí z oblasti Medzilaboriec. Vo všetkých krajinách, kde žili Rusíni, po roku 1989 vznikali nové kultúrne organizácie na jednotnom princípe: **Rusíni tvoria osobitnú národnosť a mali by mať svoj vlastný spisovný jazyk**. Niektoré začali vydávať noviny a časopisy v hovorovej rusínčine.

Okrem toho zaznamenávame od roku 1992 niekoľko pokusov aj o **vytvorenie rusínskej spisovnej normy**. V úsilí koordinovať tieto

doc. PhDr. Anna Plišková, PhD

snahy bol do Bardejovských Kúpeľov v novembri 1992 zvolaný **pracovný seminár o rusínskom jazyku**. Rusínski spisovatelia, učitelia, redaktori, kultúrno-osvetoví pracovníci, kňazi a vedci z Ukrajiny, Poľska, Slovenska, Juhoslávie a Maďarska spolu s vedcami z USA, Švédska, Švajčiarska a Mوناka diskutovali o teoretických problémoch formovania spisovného jazyka v podmienkach „malých národov“ a o praktických spôsoboch koordinácie tohto úsilia. Tento **prvý kongres rusínskeho jazyka** odporučil Rusínom prijať tzv. **romanský model** formovania spisovného jazyka na základe hovorenej podoby najrozšírejších nárečí osobitne pre každú oblasť, kde žijú Rusíni. Z toho vyplynulo, že na Ukrajine, na Slovensku a v Poľsku sa vytvorila vlastné varianty a paralelne sa bude realizovať príprava celorusínskej spisovnej normy. Účastníci kongresu prijali tri strategické závery: 1. Kodifikácia rusínskeho jazyka mala byť založená na živéj hovorovej

reči Rusínov; 2. Každý zo štyroch rusínskych regiónov (štátov) mal vytvoriť vlastnú normu spisovného jazyka na základe najrozšírejšieho dialektu na danom území; 3. grafickým systémom rusínskeho jazyka mala byť azbuka. Kongres navrhol tiež požiadavku **vytvorenia vedeckého inštitútu** teoretického a praktického zamerania, ktorý skutočne vznikol pri Rusínskej obrode v Prešove. Od januára 1993 **Inštitút rusínskeho jazyka a kultúry** slúžil ako koordináčne centrum kodifikátorov rusínskeho jazyka. Za dva roky intenzívnej práce pripravil ku kodifikácii rusínskeho jazyka na Slovensku základné príručky, ktoré si takýto akt vyžaduje: odborné publikácie, základné školské učebnice (šlabikár, čítanka), publikácie z dejín Rusínov na Slovensku, knihy umeleckej a náboženskej literatúry. Na základe toho sa uskutočnil v Bratislave slávnostný akt **vyhlásenia kodifikácie rusínskeho jazyka na Slovensku – 27. januára 1995** a nový spisovný jazyk.

Áká je situácia v rozvoji rusínskeho jazyka na Slovensku a v ktorých sférach sa v súčasnosti používa?

Praktické využívanie rusínskeho jazyka sa realizuje v týchto sférach:

Rodinná sféra (sféra každodennej bežnej komunikácie)

Rusínsky jazyk, presnejšie jeho nárečia, nepretržite boli základným komunikačným prostriedkom medzi prevažnou časťou Rusínov a táto tradícia sa udržuje vo významnej miere aj v súčasnosti. Žiaľ, asimilácia s majoritným obyvateľstvom následkom 40-ročného procesu nedobrovoľnej ukrajinizácie, postupná likvidácia málotriednych národnostných základných škôl v obciach s prevahou rusínsky hovoriaceho obyvateľstva a následná integrácia mladých Rusínov do škôl mestských s vyučovacím jazykom slovenským, ako aj 40-ročná absencia možnosti oficiálne sa prihlásiť k rusínskej národnosti a používať materinský rusínsky jazyk v oficiálnych komunikačných sférach, najmä v školskej, sa nemohli neodzrkadliť na aktuálnom výbere jazyka komunikácie medzi mladou generáciou. Táto v súčasnosti aj v tradične rusínskych obciach v bežnej komunikácii často uprednostňuje jazyk slovenský. Pozícia strednej a staršej generácie k tejto skutočnosti nie je jednotná: ľudia vychovaní v duchu rusofilských, ukrajinozilských alebo karpatoruských tradícií alebo kritizujú odklon mladých ľudí od jazykovedy dedičstva, alebo je pasívna k tomuto stavu, resp. sama sa priúča komunikácii v slovenskom jazyku so svojimi vnukmi a pravnukmi. Pritom je dôležité uvedomiť si, že na výber jazyka každodennej verbálnej komunikácie má vplyv najmä národnostná a jazyková identifikácia členov rodiny, t. j. rodičov a starých rodičov. Sociologické výskumy na Slovensku po roku 1989 ukázali, že v rodinách, v ktorých rodičia pri sčítaní obyvateľstva deklarovali rusínsku národnosť, najčastejším jazykom komunikácie je jazyk rusínsky, resp. nárečia Rusínov.

Pokračování v příštím čísle
ANNA PLIŠKOVÁ

Родный край

Додаток до новинки *Podkarpatská Rus* (Прага – Пряшів)Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духовный

Ігор Грабарь, визначний маляр-імпресіоніста –
внук Адолфа Добрянського

Ігор Грабарь ся народив 13. марця 1871 року в Будапешті в родині правника, політичного діятеля, посланця Угорського парламенту Емануїла Грабаря. Матір Ігора была дівков Адолфа Добрянського. Їго дитинство было не негке і проходило в шпецифічній атмосфері. Отець Ігора, Емануїл Грабарь був нучений утікати і скривати ся за антімадярске діяня. Наперед емігрував до Італії де жив три роки а в році 1876 емігрував до Росії під меном Емануїл Храбров. Малий Ігор роснув у діда Адолфа Добрянського в Чертіжніім. Ціла родина А. Добрянського была в тых часах пронаслідована за шырїня славнофільства і протімадярске діяня. Драматичным і тяжкым про цілу родину був суд з дідом Адолфом Добрянськым і мамов Ігора, Ольгов Грабарєвов, де хыбовало лем мало, жебы їх осудили на трест смерті за властизраду. В році 1880 Ольга і з Ігором емігровали до Росії до міста Сторевск в Рязаньскій губернії, де в тім часі уж був отець учітелєм в гімназії. Но родина і так довго не побыла довєдна. Їго отця скоро послали до міста Ізмаїл а хлопчик з матірєв остали в Сторевску. Ігор ціле дитинство терпів од роздуку з родичами.

В Росії родина жыла під меном Храбровы. Тото назвіско Ігор хосновав аж до скінчїня універітїты. Докінце ним підписовав свої першы роботы. Тяжкы часы ся про Ігора продовжовали і в часах штудії на московскім ліцею И.М. Каткова, де зачав штудувати в 1882 році. До ліцея был хлопець приятій як штпєндїста. Языком денешней doby бы сьме повїли, же діставав «соціалну штпєндїю». Был то престижний ліцей де штудовали переважно діти із богатых родин, котры му часто вышоминали і не дали му забыти єго бідность. Ігор был шыковным штудентом, коло учїня ся зачав інтересовати о умїня, ходив по выставках і галерїях, учів ся рісовати. Ліцей скінчїв з вызнаменанєм а в 1889 році был приятій на правницьку факулту Петербуртскей універітїты а коло того зачав штудувати і на історічно-філологічній факулті. У своїх споминанях писав: «Петербург был про мене приповідково

Лінії (1918)

красным... і таким остав про мене од тогды на все: найкрайшым містом Европы». В Петербургу ся Ігор Грабарь проявив як чоловік, котрый был з дитинства звькнутый выдобити сі выштько сам, своєв роботов. Тоты роки онісеує словами: «Мій жывот шов трєма різными стежками – научнов, літературнов і умельцьков... они без остатку заповняли мій день, котрый был омного довшыи в порівнано з обычайным штудентскым днєм». По лекціях на універітї, по вечерерох писав гуморістичны повіданя до часопісїв. Писано про часопісе ся вїновав регулерно довгы роки. Грабарь писав не лем повіданя, но і рісовав ілюстрації, писав о выставках, писав і критичны статї і біографії умельцїв.

Но малярство было єго головным інтересом. Першый образ нарисовав іщі як штудент першого рочника універітїты. Образ Стрїха до сніхом (1889) нарисовав подля выгяду з облака з ізбы одного з універітїных приятелїв. Уж ту ся проявив єго великий талант. Од року 1892 ся зачав учїти рісовано в академічнім ателїєрі професора Павла Чїстякова, вызначного педагога, котрый виховав такых великих рускых малярїв як И. Рєшн, В. Врубель, В. Серов ітд. В році 1893 Ігор Грабарь скінчїв універітїтны штудії на правницькій і історічно-філологічній факулті а роздумав ся, же буде штудувати академічне малярство в Академії художеств. На Академію был приятій в році 1894. В Академії были двї групы штудентїв, єдных вецей інтересовала техніка русунку, другых техніка мальбы. Ігор належав к другій групї. Учів ся у великого русского маляря И. Рєшина. За короткый час в Академії ся лознавив з такыма вызначными малярями як К. Коровин, В. Серов ці А. Васнецов, котры пришли до Петербургу в рамках організованя Передвїжних выставок. Но вецей як русска малярска школа го інтересовали роботы западных малярїв як Е. Мане, К. Моне, Е. Дегу або А. Рєнуара. Неспокійный з учїнєм ся по двох роках штудії І. Грабарь одходить із Академії а в році 1896 їде на пять років до Мнїхова де зачав штудувати архїтектуру. Штудії архїтектуры закінчїв, но тісно перед штатными скупками ся вернув до Росії, а зато не дістав діплом архї-

текта. Ани в Мнїховї Ігор Грабарь не перерывав свою журналістичну роботу. В році 1897 в прилозі часопісеу Нива публікєує свою, на тоты часы, контроверзну статью Упадок або оброджїня? В статї выступав протів академічных шаблон і натулїзму і операв вся при тім о сістем критерії, котры ся не сходили зо заужываныма прїнципами русской умельцькой критїкы эпохы. Надхынали і інтересовали го творы западных імпресіонїстїв, в їх творах вїдїв оброджїня умїня.

В році 1900 ся Ігор Грабарь вергать до Росії, а ту ся зачїнає єго найплідніша эпоха. В тім часі ся своєв творчостєв записав до історії умїня. Правї в тії добї нарисовав такы вызначны творы як Септембровый сніг (1903), Марцєвый сніг (1904), Хрїзантемы (1905). Ігор Грабарь рісовав головно крайнкы, но єго образы были інакшы як образы єго сучасникїв. Їго роботы были позначены імпресіонїзмом, выужывав шыроку шкалу фарєб а снажыв ся захопити мїняєся світло.

Занимав ся і научнов роботов враховано історії умїня і музейній роботы. В роках 1910 – 1915 написав такы научны роботы як Історія русского вытварного умїня, котра вышла в далїлькых томах, Історія архїтектуры ці Історія сохарїства. В році 1913 ся став куратором Третьяковской галерії в Москві, де ся активно занимав і музейным ділом аж до року 1925. В 1918 році заложыв Централну рєштавраторську ділню і так помїг захоронити много цінных ікон і фресок, котры бы інакш в часі револуції были знищены.

В 1930 році Ігор Грабарь їде на пензію а од того часу ся вїпусе уж лем малєвано. В 30-ых роках 20. стороча часточнї одходить од крайномальбы а переходить к жанру портрета. Портреты рісовав найчастїше з приятелїв, або близкой родины. Межї єго найзнамішы портреты належать Автопортрет и женов (1923), Портрет дівкы (1934), Портрет сына (1935).

Умер 16. мая 1960 року в Москві.

АЛЕНА БЛЫХОВА

Лїтература:

Грабарь И.: Моя жызн. Автомонографія. Москва, 2001. с. 495, ISBN: 5-250-01789-4

Автопортрет (1934)

VZKAZY, VÝZVY, OHLASY

Máme radost z každého vašeho dopisu; souhlasného, polemického, o životních osudech či o dojmech z cest na Podkarpátí. Zvláště nás potěší, když se podaří pro vás zjistit nějaký místopisný či historický údaj, na nějž se ptáte, či pokud se s žádanou informací ozve některý z čtenářů a my s ním tazatele propojíme. Tuto „agendu“ samozřejmě vyřizujeme hned, vesměs elektronickou poštou. V ohlasech na minulé číslo PR nás např. potěšilo, když se na dotaz Z. Schano o Karlu Andrašovi ozval Jiří Štunc (pro další zájemce o osud K. Andraška odkaz: <http://www.codyprint.cz/padli/sk/skpr07.html>), či když M. Vašková nabídla J. Vašíkovi kontakt se svou maminkou, která si patrně pamatuje osadu Nová Batrad, protože v těch místech kdysi žila. A (nejen toto) spojení se uskutečnilo...

PODĚKOVANÍ

Moc vám děkuji, že jste napsali článek o mé mamince Ilane Prokopaničové-Hromé. (Pozn.: V PR č. 1/2015 o ní vyšel článek M. Lavrinčové.) Věděla jsem, že maminka psala životopis, ale k nám se nikdy nedostal a tak se o jejích těžkých životních chvílích dozvídám alespoň prostřednictvím časopisu. Myslím, že Vasil Prokopanič, její bratr, se z války vrátil, ale už zemřel, jeho žena a děti však žijí v Ganiči.

Ludmila Tošovská, Opočno

ČERNÝ ARDOV

Můj dědeček, respicient finanční stráže pan František Hanuš, sloužil na Podkarpatské Rusi kolem roku 1928, kdy se v Černém Ardovu narodila moje matka, jeho dcera. Bohužel oba jsou již po smrti a já mám pouze kusé, spíš žádné informace o jeho tamějším působení. Ani nevím, kde Černý Ardiv leží, na mapě jsem ho nikde nenašla. Byla bych velmi ráda, kdybyste mi mohli sdělit jakékoliv informace, především, kde tuto obec hledat a taky – pokud je někde dostupný – seznam členů tamějšího oddělení finanční stráže. Možná, že jejich potomci ještě žijí v České republice nebo na Slovensku.

Mgr. Zdeňka Tomanová, Trhové Sviny

Černý Ardiv, nyní Čertotissovo, leží v okrese Senjluš, za 1. republiky měl asi 5 tisíc obyvatel. Byla v něm i četnická stanice, v archívech jsou tedy patrně dostupné i údaje o tehdejších osazenstvu, resp. příslušnících finanční stráže.

MÁM V DOMANICÍCH PŘÍBUZNÉ?

Budu velmi rád, pomůžete-li mi najít nějaké informace o předcích, popřípadě současných na Podkarpatské Rusi: moje babička pocházela z obce Domanince (dnes součást Užhorodu). Za svobodna se jmenovala Kateřina Szopková, ročník narození přibl. 1908(?). Byla nejmladší z (asi) šesti dětí. Její starší sourozenci jsou dnes většinou v USA (jejich otec, můj praděd, odjížděl za prací do uhelných dolů do Maine a postupně je odvážel). Po 2. světové válce odešla babička

s manželem, mým dědou (Jan Kohutka) do Čech, do města Litoměřice. Jejich syn (můj táta, Jan Kohutka ml., ročník 1929) vystudoval v Praze překladatelství (ruský jazyk a literatura), takže já se sestrou jsme již rození a celoživotní Pražáci (já ročník 1957, sestra 1955). Babička byla vynikající a výjimečná žena. Celý život mluvila rusínsky (ale nadávala maďarsky!!) a na svou vlast v dobrém i horším vzpomínala. Posluchači teologické fakulty v Litoměřicích k ní chodili konzultovat řeckokatolický ritus. Zemřela v roce 2000 ve věku cca 92 let.

Ing. Jiří Kohutka, Praha

JEDNOSTRANNĚ O UKRAJINĚ

Vadí mi, jak zaujatě a jednostranně interpretujete dění na Ukrajině. Přijete, že vaše „články odrážely pouze aktuální dění, přinášely názory i autentická svědectví, co se v tomto státě i v jeho okolí děje.“ Kdybyste chtěli přinášet autentická svědectví, co se na Ukrajině stalo, museli byste napsat, že k moci se dostali fašistické banderovského typu a neonacisté. Ve vašich zprávách o aktuálním dění poněkud chybí pravdivé zmínky o stupňované brutalitě, o násilí a vraždách, kterých se dopouštěly běsnící ozbrojené hordy označené symboly svastiky s tichým souhlasem nového, násilně ustanoveného vedení státu a za podpory představitelů „demokratických“ zemí EU. Nejenom já bych čekal, že odsoudíte fanatické boření pomníků připomínajících vítězství nad německými nacisty se zneuctněním památky padlých obětí druhé světové války, osvoboditelů právě té země, která se opět proměnila v bojiště. Tyto ani jiné zprávy o spáchaných zverstvech se k vašemu sluchu zřejmě nedostaly, ale zato si dovoluji s určitostí tvrdit o ruském prezidentovi, že „na Ukrajinu poslal zbraně a vojáky, podně-

coval tam nepokoje a obsadil území Ukrajiny – Krym.“ Historie asi bude vaše slabá stránka. Kdybyste byla schopna a chtěla si vyhledat pravdivé, nezávislé zdroje s dostupnými informacemi o prezidentu Putinovi, dozvěděla byste se, že řídí stát s úsilím o maximální prosperitu své svěřené země a ve prospěch ruského lidu. Jeho postupy za dobu řízení státu, prokazují v rozvoji ekonomiky vynikající výsledky. Díky jeho rozvaze a klidnému přístupu k provokacím Západu je celý svět prozatím uchráněn od válečného konfliktu.

RNDr. Josef Liška, Brno

Dopis dr. Lišky jsme podstatně zkrátili, protože byl dlouhý, jeho úplné znění by obsadilo celou stranu, ale také pro urážky a osobní napadání. Zájemcům rádi pošleme celý text mailem.

VZKAZ JIŘÍMU STRÁNSKÉMU: CHCI BÝT K PREZIDENTU BENEŠOVI VELKORYSÝ

Milý Jiří, k tvému článku o E. Benešovi v časopise Podkarpatská Rus č. 1/2015 bych rád připojil pár slov. Myslím si, že v pozadí některých Benešových kroků byl zloduch Fierlinger. Jako jeho blízký přítel a soused v Ústí se o něm vyjádřil velmi příkře, že byl později jeho největším životním zklamáním. Přeseš-li, že odstoupení Podkarpatské Rusi bylo dohodnuto již v r. 1943, nevíme, jaká byla tajná dohoda s úskočným Stalinem. Ten asi využil obav ČSR, že se musí rozhodnout mezi SSSR a Německem. Kdoví, co mu v tomto smyslu slíbil – nebo hrozil agent Moskvý Fierlinger.

Můj vztah k Benešovi je kladný, protože hodnotím člověka podle míry jeho zásluh. Myslím si, že jako jeden z prvních emigrantů z Podkarpatské Rusi v r. 1938 mám právo být k E. Benešovi velkorysý a spravedlivý.

Jan Roman

Foto Edvín Vításek

Z pozůstalosti po ruském a později francouzském legionáři, pplk. generálního štábu **Edvínovi B. Vításkovi** (1893–1968), jsem obdržel od jeho dcery, paní Mileny Lupínkové několik zajímavých národopisných fotografií z Podkarpatské Rusi. Vznikly r. 1921, kdy po připojení této zemičky k Československé republice prováděl náš generální štáb rekognoskaci celého území s důkladnou studií případné obrany. Pplk. E. Vításek byl nadšený fotoamatér a během svých služebních aktivit zhotovil v Užhorodě řadu cenných národopisných snímků. Dvě skupiny v dobovém lidovém obleku mi živě připomínají moje klukovská léta 1934–1938, kdy jsem chodil do školy v Užhorodě a denně vídával stejně oblečené Rusíny a Rusínky. Za svého pobytu na Podkarpatské Rusi v letech 2006 a 2008 jsem se ovšem už setkával pouze s moderně oblečenými místními obyvateli...

Zdeňk Nechanický

Panu Nechanickému moc děkujeme, snímky rádi na straně 1 a na tomto místě otiskujeme.